

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2007/05

ÁTADTÁK A SZÉCHÉNYI FERENC EMLÉKÉRMET

Április 28-án ünnepélyes külsőségek között adták át a 2007. évi Széchenyi Ferenc emlékérmet. A hagyományok szerint először a tavalyi díjazott, Kastaly Beatrix tartott előadást az Országos Széchenyi Könyvtárban folyó restaurációs munkálatok történetéről. Ezután Monok István főigazgató átadta az idei emlékérmet

WOJTILLÁNÉ SALGÓ ÁGNESNEK,
a Régi Nyomtatványok Tára osztályvezetőjének.

A díjazottat Tóthné Korompai Borbála laudálta.

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARICAE

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

16. évfolyam 5. szám

2007. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Vörös Klára:** Mi a könyvtár? Milyen a könyvtár? 3
Bánkeszi Katalin: Mi kell az olvasónak? Felhasználóbarát könyvtári szolgáltatások 10

Műhelykérdések

- Payer Barbara:** Kinőttük – lecseréljük. A Könyvtári Intézet megújult honlapjáról 16
Kovácsné Eördögh Rita: Fókuszban az olvasó! Olvasásfejlesztési tréning a British Council és a Könyvtári Intézet közös szervezésében 24
Hajnal-Ward Judit: Könyvtár szakon Amerikában. Feljegyzések az iskola-padból 28

Konferenciák

- Kégli Ferenc:** Komáromi főhajtás id. Szinnyei József életműve előtt 34
Perjámosi Sándor: Id. Szinnyei József a Nemzeti Könyvtár élén (1893–1894) 39

Perszonália

- Gerő Gyula:** Lipták Pál emlékezete 45
Mader Béla: Bakonyi Géza (1950–2007) 54

Könyv

- Bényei Miklós:** Tisztelgés a helyismeret munkásai előtt. Szélgjegyzetek egy különleges életrajzi lexikonhoz 58

From the contents

Klára Vörös: What makes a library? What can it be like in the future? (3);
Katalin Bánkeszi: User-friendly library services (10);
Barbara Payer: The new homepage of the Hungarian Library Institute (16)

Cikkeink szerzői

Bánkeszi Katalin, az Országos Széchényi Könyvtár címzetes igazgatója; *Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Gerő Gyula*, ny. főszerkesztő; *Hajnal-Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem könyvtárának munkatársa; *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Kovácsné Eördögh Rita*, a British Council Információs Központjának vezetője; *Mader Béla*, a Szegedi Egyetem Egyetemi Könyvtárának főigazgatója; *Payer Barbara*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Perjámosi Sándor*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Vörös Klára*, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Karának oktatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint
HU-ISSN 1216-6804

Vörös Klára

Mi a könyvtár? Milyen a könyvtár?

A könyvtár csendes üzem, miután létrehozzuk, alig hallatja hangját, általában figyelmünkön is kívül esik. A veszély árnyéka eddig ritkán vetült rá. Ám a könyvtár nem egy külön világ. Kontaktus intézményként számos hatás érte, módosult arculata, funkciókészlete. Békés átalakulásai után most gyűjtögető életmódjáról át kell térnie a halászatra, vadászatra.

Civilizációs alapintézmény

A könyvtár a társadalomban való létezés egy meghatározott intézménye, az ember körül kiépült társadalmi szféra része. A közös tudás megőrzésének szükséglete hozta létre. Az ember, Heidegger hasonlatával, a „távolság lénye” (Wesen der Ferne), aki nem egyidejűségben él. Szüksége van szellemi tartalmai, hagyományai őrzésére, továbbadására. Idők és terek távolságait befogó, áthidaló dokumentumok gyűjtését és a következő generációk számára a továbbadás szolgálatát, egy őrző, továbbadó mechanizmus működtetését várjuk a könyvtártól.

Koevolúcióban, egymásra hatásban él kultúra és könyvtár. A könyvtárak az egyes civilizációk (kulturális) alapintézményei.¹ Kultúrába ágyazottak, tradíciókat folytatnak. Minden korszak könyvtára egy sajátos kulturális és információközvetítő szerepet képvisel. Ennek határain belül fejlődik, ennek követelményei szerint éri szelektációs hatás szerkezetét, funkcióját, ideáját.

A könyvtárat működtető, használó kultúrák fejlődésével együtt fejlődik a könyvtár. Az adott kultúrából kiindulva alkotja tevékenységét. A kultúra alakítja a könyvtárat, de alakíthatóságának határai vannak. Alakíthatósága azt jelenti, hogy bizonyos hatásokra jön létre, a kultúra meghatározott állapotain belül formálódik. Ugyanakkor úgy véljük, hogy a könyvtár új működési módjai hatnak a kultúrára is.² Az információhoz való hozzáférés alakítja az emberi közösséget. A könyvtár a kulturális tapasztalatszerzés színtereként hat az egyes ember és a közösség fejlődésére.

A könyvtár olyan kompetenciákkal működik, amelyek képesek akár átalakítani a kognitív folyamatokat és a társas kapcsolatokat, olyan szolgáltatásokat indukál, amelyek hozzájárulnak a kulturális evolúcióhoz.³

Az ember beruház a könyvtárba, mert előnye származik belőle. A tradíciók, a tudás átadása növeli az emberi faj alkalmasságát az életre. A túléléshez alkalmaz-

kodni kell, és az adaptációk tára a könyvtár. A változatos alkalmazkodási módok könyvtárban őrzött forrásai lehetőségek az új adaptációkra.

Az a bizonyosság, hogy egy ezer évvel ezelőtti frott dokumentum még elérhető, vagy hogy egy kétszáz éve kiadott, ma már ismereteiben túlhaladott könyv még tanulmányozható, megerősíti az embernek a kultúrába vetett hitét. Ez egyúttal minden könyvtár kulturaközi standardja: a világról alkotott tudásunk átörökíthető, és ennek több ezer éves bázisa a könyvtár.

Egyedi érték és tömegjelenség

A könyvtárak egyediek, mert számszerűen nyilvántartottak, egymástól megkülönböztethetők, de minőségileg is mások. Önálló karakterű egyedek. Mindegyik könyvtár más-más pályát fut be, körülményeivel, lehetőségeivel másképp sáfárkodik. Minden konkrét könyvtár egyszeri és megismételhetetlen. Egyediek, de nem izolált rendszerek, egyik kiegészítheti a másikat, egyik hiányosságait pótolhatja a másik.

Jellemzőbbek egyetemes vonásai. A könyvtár mint létrehozható intézmény tömegjelenség: ismétlődő. Egy bizonyos szinten, az elvonatkoztatás szintjén minden könyvtár egyforma, funkcionálisan egyenértékű. Lényegi jegyei minden könyvtárnál meg kell, hogy jelenjenek. Első megjelenése óta nincs társadalom, amelyik ne létesített volna könyvtárakat a tudományos, a gazdasági, a társadalmi fejlődés érdekében. Ez az ötezer év óta ismétlődő szerveződés persze úgy ismétlődik, hogy mindig más. A természet replikációival ellentétben (például egy fa életműködése, megjelenése évezredekken át ugyanaz) a könyvtár fejlődéstörténete, funkcióinak változása előre nem kódolt.

A könyvtár feladatköre, működési mechanizmusa jellegében egyöntetű. Tájékoztató az információtermésről – az információforrások beszerzése – a gyűjtemény rendezése – a források formai és tartalmi feltárása – tájékoztató munka és egyéb szolgáltatások: nagyjából ez a tevékenységsor, könyvtári rutin zajlik minden könyvtárban. Ez adja azt a biztonságot, hogy ugyanazt a jelentést kapcsoljuk a „könyvtár” szóhoz. De mindegyik feladatnak története van. Kialakulásuk igénye, a műveletek formálódása, szabályozása sajátos feltételekhez kötött. A feladatok adaptációját befolyásolja a technológia és a társadalmi struktúra változása.

A könyvtár kulturálisan egyetemes, megjelenési formáiban viszont kultúraspecifikus. Példaként a gyűjtés, a funkciók egy egyetemes osztálya kultúraspecifikus abban, hogy az adott társadalom számára milyen normák, értékek határozzák meg szerepét.

A veszendőség ellenlábasa

Az összegyűjtött emlékek, tudások többé teszik az embert, mint egy természeti lény. A kultúra az emlékezet megőrzésével, megbecsülésével kezdődik és az információ megőrzésére, továbbítására épül fel. Egy felhalmozott, átörökített tudásanyag és egy folytonosan ápolott kultúra közegébe érkezik minden ember.

Információfelhalmozó és -tároló lények vagyunk. Az agy emlékezete szinte kiaknázhatatlan, de hiába a 100 billió szinapszis az emlékek megőrzésére, az írott, tehát rögzített emlékezet tárolása nélkül nemzedékről nemzedékre újra kellene teremődnie a múltnak. Az írás nélküli társadalmakban az idősek töltik be a „törzsi könyvtár” szerepét, fogalmaz Desmond Morris⁴.

A jelrendszerek változatlan információ-túlélést biztosítanak, és az első könyvtár terve a hálóba fogott emlékezet tárhelyének hipotézise lehetett.

Lírai fogalmazásunk nem takarhatja el, hogy a tárolt és közvetített ismeretegy- ségek elsősorban a praktikumot, a túlélést, a hatalmat, a racionalitást szolgálják (lásd: az ókori kezdetek: termés adatok, csillagászati mérések archiválása). To- vábbá, hogy bár a jelrendszer önmagában változatlan túlélést biztosít, de a törté- neti, művészeti, tudományos, műszaki, gazdasági szövegek manipulálhatók

Ha a könyvtárba lépünk nemcsak a tudás fontosságára, hanem az emberi lény jelentőségére is gondolhatunk. A könyvtárak százazrei színültig vannak fontos gondolatokkal, a zsúfolt és rendezett polcok azt sugallják, az ember gondolatai megőrzendők és átadandók. A könyvtár nyújt védelmet a mulandósággal szemben. Halandóságától való félelmében az ember mindig törekedett a tartós létezés va- lamilyen formájára. Valamilyen megbízhatóan állandóra.

Egy gondolkodó lény számára azonban a halálnál is fenyegetőbb lehet az ér- telemnélküliség. Következésképp egy a gondolatait dokumentálni is képes lény számára többek között azért szükséges társadalomban élni, mert a társadalom képes működtetni a veszendőség ellenlábását: a könyvtárat.

Időben élő, de időtlenséget kínáló

Fontos tudni, mikor alapítottak egy-egy könyvtárat, mi volt egy könyvtártípus megszületésének valószínűsíthető dátuma, de a könyvtárak napjai nem kapcsolo- dnak össze kitüntetett dátumokkal. A könyvtár ebben az értelemben tehát nem kronológiai struktúra, működését nem a kezdet és a vég határozza meg. Gyűjte- ménye sokkal inkább az időtlenséget sugallja. A könyvtár mint rendszer megha- tározatlan időtartamra született. Bár sokan gondolnak a könyvtárra mint lassan idejélmúlt intézményre, nem állíthatjuk biztonsággal, hogy valaha nem lesz. Ahogy az elsőnek nem volt tervezett megszületési ideje, nincs előre meghatározott megszűnési dátuma sem.

Ha az ember csak a jelenben élne, miért lenne könyvtár? A múlt és a jövő ösztö- nöz, nyomaszt, feladataival betölti jelenünket. Ha az ember nem törekedne a fejlő- désre, valószínűleg nem lenne könyvtár.

Miközben a könyvtár a fejlődés forrásbázisa, létre nem jellemző a stimuláció, a merész, változatos élet. A társadalmi, gazdasági, technikai fejlődéssel együttjáró funkcionális fejlődés annak jele, hogy időben élő, s hogy a tradicionális megbí- zatás természetesen nem gátolja az újítás lehetőségét; a könyvtár nem vak az újra. Viszont a változások ellenére megfigyelhető permanencia azt jelzi, a folyamatos- ság, az állandóság az az időtényező, amely alapvető elem a funkciójában: az idő megkötőjeként tekintünk rá.

A könyvtár mint ős intézmény él az ismeretrögzítő ember mellett *egy fontos megbízatás szakrális idejében.*

Küldetése határai között formálódó

A könyvtár születése után rögtön aranykorát éli. Folytonos növekedés, szaporodás áll előtte, horizontja tágas. Bőséggel hozzájut a dokumentálандókhöz, a gyűjtés nem lehatárolt. Az információ, a dokumentum soha ki nem fogyó táplálékként, különösebb küzdelem nélkül jut a birtokába. Az újonnan kialakuló könyvtár típusok első egyedei is mind megélték ezt az aranykort. Évszázadok múltak el, hogy bárkiben is felmerült volna e korszak befejeződésének gondolata.

Ma fel kell tennünk a kérdést: hol húzódnak az évezredek át maradandó intézményi forma határai? Felmerül, tud-e amellettt terjeszkedni, hogy megőrizze önazonosságát?

Két út valószínűsíthető:

1. A könyvtár- és az információtudomány közös tartományának, az információkeresésnek növekvő fontossága miatt a könyvtár közeget vált. Szerepkészletének bizonyos elemeitől megválílik, eddigi, kulturálisan megszabott hangsúlyai áthelyeződnek. Egy új intézményi modell formálódik, amelyben az eddiginél meghatározóbb a hatékony működés kívánalma. *Korábban futurisztikusnak tűnhető figyelem fordul a könyvtárak felé.* A könyvtár és a könyvtáros szakma átformálódik, pozíciói megerősödni látszanak.
2. Rabszolgasorsra jut saját területén. Az elektronika migrációja kínálhat némi reményt, de már erőfeszítésekre kell tennie, hogy gyűjteményének, feltárásának, tájékoztatásának eszköze, és ne lényege legyen a digitalizáció. Hatalmas munkával átkódolja működését, erőn felül magába olvaszt, szűzföldön terjeszkedik, de az értékesebb területeket már más foglalja el. Minden integrált könyvtári rendszer, minden virtuális könyvtár kitolja a határt, sőt az életképesség hajtóerejévé válik, de a sok beavatkozás megváltoztatja: instabillá válik.

A könyvtárak anélkül, hogy kijelölt funkcióik teljesítésében hibáztak volna, tartanak attól, hogy egy napon a közösség értékelésében elégtelennek minősülnek, és tisztüket elbirtokolja a digitális adatbázis és az internet.

Evolúciós termék

A könyvtár története tulajdonképpen evolúciós történet. Kialakult jellemzői átöröklődnek, előnyös tulajdonságai továbbadásával marad fenn, csak így garantált a túlélés.

Mivel a könyvtár nem teremtmény, hanem az emberek által létrehozott intézmény, változó események hatására módosul. A befejezett tökéletesség helyett az időbeli változás jegyeit hordozza. Az egyes típusok megszűnése a fejlődés előfeltétele, tehát szükségszerű és pozitív tényező.

Nem alkották őket, *egy könyvtár nem születik hatékonyan, emberközpontúnak.* Bizonyos feltételek között kell működnie, kialakult jellemzői közül azokat használva, amelyek elősegítik az életben maradást, az elterjedést. Meg kell tanulnia azzá válni, amit a társadalom elvár tőle. A működési rend szabályai többek között a túlélés támogatói. Mióta nyomon követhető a könyvtárak léte, bizonyíthatóan jellem-

zójuk a replikáció, az öröklődés, az alkalmazkodás. Mint szerveződés, lényegében alig változott a könyvtár az ókor óta, miközben példányainak százezrei szűntek és nyíltak meg.

Az organizáció alapja (gyűjtés, őrzés, közvetítés) változatlanul átöröklődik az egyes példányokba, de eszközeiben változásra alkalmas, ahogy reagál a korok, kultúrák és a felhasználói igények módosulásaira. Életképes egyednek bizonyul: ahány kultúra, annyi könyvtár.

A könyvtárakkal szemben megnövekedett igények új túlélési lehetőséget kínáltak. Néha csak megszorodott feladatokat, új munkamegosztást jelentett ez, néha a speciális típusok kialakulására nyílt új élettér.

Nem lineáris evolúcióban fejlődik tehát a könyvtár, hanem az igényváltozásokra való állandó reagálások közepette. Csak azok a könyvtárak élnek hosszú ideig, amelyek úgy változtatják meg működésüket, hogy lehetővé tegyék saját maguk számára a jobb alkalmazkodást. A túlélés záloga az előnyös tulajdonságok továbbadása.

Nagy kérdés, hogy „a” könyvtár mikor éri el lehetőségei korlátait?

Léte a szolgálat

Nem a könyvtárhoz kötik hozzá karakterisztikusan a következőket: gazdagság, hírnév, fontosság, megbecsültség, innováció, dinamikusság, mérhető eredmények, siker, nélkülözhetetlenség. Mindezekre a kultúra tényezői közül mások aspirálnak elsődlegesen. A nyelv nélkülözhetetlenebb, a történetírás megbecsültebb, a találmányok innovatívabbak, a múzeumok gazdagabbak, a művészetek rangosabbak, a tudomány eredményei mérhetőbbek, az iskolák fontosabbak.

A kultúra egyik szegmensként a könyvtárak nem elsősorban azt a megbízatást kapták, hogy a külvilág ingereire reagáljanak, hogy új eszméket hirdessenek, hogy reakcióik forradalmiak legyenek, hogy hordozzák a fejlődést. *Volt egy szerepkör: az őrizni és használatba adni, amely senkinek sem kellett. Ezen ajánlat elfogadásának köszönheti a létét a könyvtár.*

Szerepe szerint őriz valamit, amit a valódi értelemben nem is birtokolhat, mert használatba kell adnia. (Őriz a levéltár is, de emellett igazgatási feladatot is ellát. Őriz a múzeum is, de a rábízott anyagi örökséget csak bemutatja, nem szolgáltatja ki ideiglenesen sem, nem adja a felhasználó kezébe.)

A többi kultúra-tényező mintha mohóbban, nagyobb önbizalommal, önmotogatóbban, életrevalóbban kért volna a feladatokból. A könyvtár léte szolgálat. Ebert véleménye szerint a könyvtárnok jelmondatának így kellene hangzania: *„minden erőmet mások szolgálatára szentelem”*.⁵

A könyvtár legfőbb motivációs célja az, hogy működését alárendelje a társadalmi elvárásoknak. A könyvtár csak rendet visz a kultúrába, és az emlékezés állandóságát. Ereje a szolgálat és az alkalmazkodóképesség.

Alkalmazkodó

Csak a legalkalmatlanabb tudós műhely mond le az új kutatásokról, vállalva inkább a felhalmozás, továbbhagyományozás feladatát. Csak a teljesítőképesség-

géről kevésbé híres mond le az információk birtokában a befolyásolásról, vállalva csupán a közvetítést. Csak a legbizonytalanabb intézmény dönt úgy, nem avantgárd lesz, nem a haladás hajtja, hanem az alkalmazkodás. Csak a legvisszahúzó-dóbb mond le a kitarulkozásról.

De tudjuk, az egyéni, a forradalmi megoldások egyúttal a törékenyebbek is. Ami folyamatosan megújul, abban sok válik régivé, életképtelen elemmé. Aki állandóan hősieks küzdelmeket vállal, többnyire vértanúvá lesz. *A könyvtár sok mindenre alkalmatlan, de a túlélésre az egyik legrátermettebb.*

A könyvtár alkalmazkodóképessége már-már jellemtelen, meghunyászkodó. Gyűjteményét minden eszmerendszer alakíthatta, cenzúrázhatta, vagy ha úgy tartotta, akár fel is gyűjthatta. Arculatát az uralkodók és fenntartók általában erőteljesebben formálták, mint a szakma.⁶ A gyűjteménykorpusz nem hányt ki magából az emberellenes, a jogrendellenes, a tudományellenes forrásokat. Ha úgy rendelte a társadalom, őrizte a lektúrt és szolgáltatta a silányt. Eltűrtte, hogy hatalmi berendezkedések és privilégiumok szabják meg látogatóinak körét, jogosultságát. De aki folyamatosan lázong és ellenszegül a társadalmi megbízatásnak, attól elveszik a lehetőség.

A könyvtár kríziseiben mindig új adaptációkat talál fel. Az előrejelzett körülményekhez igazodik. A könyvtár lehetőségei strukturáltak és korlátozottak. E korlátokon belül fejlődhet tovább. Eddig sikeresen aknáztta ki lehetőségeit. A legalkalmasabb volt saját területén, a kész struktúrán belül hatékonyan old meg problémákat. Ma azért fogalmazódnak meg vele kapcsolatosan identitáskérdések, mert a struktúra maga áll változás alatt.

Modell

A könyvtártörténet az ember konstrukciós képességének és időutazó vágyának bizonyítéka. Ha nem lett volna szükség egy emlékezetet modellező szervezetre megalkotására, a könyvtár funkció nélkül maradt volna, létre sem jön. Legfeljebb rendezetlen és őrizetlen feljegyzések léteznének, s az elméről elmére továbbadott szelektív memória.

Amikor kialakult, optimális megoldásnak látszott a szerkezete, funkciója. Az utána következő könyvtár-generációk ezt a sikeres modellt igyekeztek leképezni.

A könyvtár funkcionális felépítése az agy emlékezési és tárolási módjához hasonló jelenséget valósít meg. Adattárolás, rendszerezés, visszakeresés, előhívás, információtovábbítás mechanizmusa szerint szerveződik az agy és a könyvtár működésrendszere.

Miért volt szükségszerű fizikailag realizálni, leképezni az agy főbb tulajdonságait? Mert a civilizáció előtt ki voltunk téve annak, hogy behatárolt időtengelyben gondolkodjunk. A múlt határai egybeestek az emlékezet határaival. Továbbá, mert a múlttra vonatkozó ismereteket túlzottan instruálta a mítosz. Az ember mi voltunk és az ember fennmaradásának egyik kritériuma az emlékezet, a múlt birtoklása. *Azért volt képes az ember létrehozni a könyvtárat, mert kényszerítő erejűen szüksége volt saját agya biológiai funkcióinak modellezésére.*

A modell, a könyvtár jóval több információt képes tárolni, mint a modellezett, az agy. Az agy működése viszont hatékonyabb, és működési lehetősége korlátlan.

A könyvtár totális vállalása (minden meghatározó forrás őrzése) megvalósíthatatlan, szinte a kezdetek óta. Szerepének pozicionálása, küldetésének fontossága mégis megkérdőjelezhetetlen. Kérdés azonban: abban, hogy igazán sikeres intézmény legyen, s ne csak becses, hanem diadalmas is, nem saját konstrukciója akadályozza-e meg?

Mi a könyvtár? Milyen a könyvtár?

Amikor erre kísérünk meg válaszokat keresni, óhatatlanul is egy összetett egészet redukálunk hasonlatokká. Néha ellentétes nézőpontokat szolgáló hasonlatokká (lásd: e munkában: időtlenséget sugalló evolúciós termék). A könyvtárnak tulajdonított jelentések valószínűleg meglepnék az átlag használókat és a könyvtáralapítókat. Belemagyarzásnak tarthatnák. A ritkán használt, és eredeti funkcióikat (éppen) elvesztő tárgyakra szoktak ilyen metaforisztikusan beszélni.

Megbízhatóbb, autentikusabb lenne akkor és úgy válaszolni a címben feltett kérdésekre, ha rendelkezésünkre állna számos, különböző korból és kultúrából származó, használói vélemény, jól körülhatárolt társadalmi értékelés. De a könyvtártörténet-írás a történelemben ágyazódik; történelmi, kultúrtörténeti eseményekhez, személyekhez köti korszakait. Alig méltányolja a mindennapok használóit. Ők általában csak anekdotikus elem, kísérő tényező. Pedig rajtuk kívül senki sem tudhatja igazán, milyen is volt egy könyvtár valójában. Ha rekonstruálták is az alexandriai könyvtárat, léte nem lesz újraélhető. Abszurd, mert realitása megsűnt.

Nincs retro-könyvtár.

JEGYZETEK

- 1 A civilizáció és kultúra kifejezés elemezhető fontos különbségeik szerint is, de a cikk szóhasználatában, ha külön nem jelöljük, e két szó egymást helyettesíti. (A civilizáció fogalmába beleérti e munka a kulturális intézmények sokaságát is.)
- 2 Vö. Innis nézetével a társadalom és technológia dialektikus kapcsolatáról. Innis, Harold Adams: *The bias of communication*. Toronto, Univ. of Toronto Press, 1951.
- 3 Az evolúció fogalma előbb jelent meg a kultúrák tanulmányozása során, mint Darwin biológiai evolúciója. Lásd: Sir William Jones (1787) felismerését: az indogermán nyelvek közös őse a szanszkrit.
- 4 Morris, Desmond: *Az emberállat. Személyes vélemény az emberi fajról.* (Ford. Káldos Zsolt.) Bp., Magyar Könyvklub, 1997. 175. p.
- 5 Fredrich Adolf Ebert (1791–1834) drezdai könyvtárnok. Idézi Hessel, Alfred: *A könyvtárak története.* Bp., OSZK-KMK, 1959. 106. p.
- 6 Tjebbe van Tijen idézi a következő, Asszurbanipal idejéből származó, ékírásos mondatot: „Beteszem a könyvtárba, azt, ami tetszik a királynak, ami nem kedvére való, azt eltávolítom.” (ford. Vörös K.) In: Tijen, Tjebbe van: *Ars Oblivendi. About the Construction of Our Collective Memory System*
URL: <http://www.iisg.nl/~tvt/tijen01.html> [2007. jan.]

Mi kell az olvasónak?

Felhasználóbarát könyvtári szolgáltatások*

Bevezető

A Neumann-háznál szerzett tapasztalataimra építve igyekeztem a józan megfontolás és szakmai ajánlások alapján összeállítani azokat a szempontokat, amelyeket érdemesnek tartok megfontolni mindenkinek, aki kulturális szolgáltatásokat készül kialakítani az interneten.

Talán nem szerénytelenység azt állítani, hogy a Neumann János Digitális Könyvtár szolgáltatásait az igényesség jellemezte. Mindig arra törekedtünk, hogy válogatott szövegeket dolgozzunk föl, lehetőség szerint a dokumentumok legjobb kiadását válasszuk ki digitalizálásra, és az elkészült elektronikus szöveg a lehető legjobb minőségű legyen. A digitalizálással azonban nem ér véget a feladat, hiszen az egyik legfontosabb cél, hogy ezek a dokumentumok minél szélesebb körben elérhetőek legyenek. Erre legalkalmasabb az internet nyilvánossága, amennyiben a szerzői jogok nem korlátozzák a művek közzétételét.

Több honlapot is készítettünk tevékenységünk kilenc éve alatt. Ezek között szöveggyűjtemény, oktatósi tudástár, virtuális múzeum és multimédia gyermekoldal egyaránt megtalálható. Többféle célközönség számára, különböző szinten fel dolgozott elektronikus dokumentumokkal dolgoztunk, amelyekből felkészült szerkesztői csapat hozott létre webes szolgáltatásokat.

Munkánk elismeréseként *Budai Díjat*, majd két alkalommal *eFesztivál díjat* nyertünk, és minden weboldalunk megkapta a „*Gyermekbarát tartalom*” minősítést.

2007 januárjától átalakult a tevékenységünk: a Neumann-házban megszűnt a digitalizálás és a tartalomszolgáltatás. Honlapjaink más intézmények gondozásába kerültek át, míg a gyűjteményünket az *Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával* egyesítettük. A Jelen napok is az OSZK-ban folytatódik, és reményeink szerint tartalma jelentős mértékben bővülni fog. A Digitális Irodalmi Akadémia a *Petőfi Irodalmi Múzeumban* kapott helyet, a diafilmes oldalainkat a *Közép-Európa Egyetem* vette át, a gyermekirodalomra specializálódott

* A budapesti Könyvfesztiválon, 2007. április 13-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

Olvasni jó! pedig az „Egyszervolt” a Magyar Gyermek kultúráért Közhasznú Alapítvány gondozásában fejlődik tovább.

A fenti szolgáltatások létrehozása során számos tapasztalatot szereztünk, amelyeket szívesen adjuk tovább a kollégáknak, hogy megkönnyítsük az elektronikus szolgáltatások létrehozását.

Mi kell az olvasónak?

Ha röviden akarnánk válaszolni a feltett kérdésre, azt mondhatnánk, hogy elektronikus források, információk, távolról elérhető szolgáltatások. Nem vitatható, hogy a könyvtáraknak is meg kell jelenni a neten. Alapkövetelmény, hogy az elérhetőségi és nyitvatartási adatoknak, a gyűjtemény és a szolgáltatások ismertetésének ott kell lenni a honlapon. Ez persze még elég kevés, nem is nevezhető könyvtári szolgáltatásnak, de legalább ezekért az adatokért már nem kell telefonálnia az olvasónak. Sokkal fontosabb azonban, hogy tartalommal is megtöltsük az oldalainkat, és elektronikus szolgáltatásokat is kínáljunk, hiszen ez az, amiért igazán érdemes meglátogatni a könyvtár weblapjait.

Igyekezzünk igényes honlapot kialakítani. Az igényességnek nem feltétlenül a művészi grafikai megjelenítésben kell megnyilvánulnia. A MINERVA program keretében született egy dokumentum a kulturális honlapok minőségi elveiről^{**}, amely hathatós segítséget nyújt az alapelvek meghatározásánál.

Nagyon fontos a weboldalaknál az egyszerű kezelhetőség és az áttekinthetőség. A látogatónak ne kelljen egy bonyolult szerkezetet felderíteni, ha meg akar valamit találni a honlapon, vagy tájékozódni akar, hogy mi minden várja ott. Lehetőleg néhány kattintással érje el a keresett tartalmat. A tájékozódást segíthetjük a következőket használt, navigációs jelekkel (nyilak, visszalépés gomb stb.) is, de ennél is fontosabb, hogy jól átgondolt szerkezetben helyezzük el a dokumentumokat, és honlaptérképpel is támogassuk az áttekinthetőséget. Célszerű útvonalmutatót, és az alapszolgáltatásokhoz állandóan jelen lévő menüpontokat alkalmazni.

Az olvasónak a legfontosabb az információhoz való hozzáférés, vagyis gyorsan és könnyen találjon meg mindent, amire szüksége van. Adjunk lehetőséget különböző szintű keresésre (kulcsszavas és összetett) a honlapon, a gyűjteményben, és információs adatbázisokban.

Az általános információk is fontosak, de még jelentősebb a tartalomszolgáltatás. Milyen könyvtári szolgáltatásokat valósíthat meg egy könyvtár a neten? Például elérhetővé teszi a katalógusát, digitalizált dokumentumokat és virtuális kiállításokat hoz létre, referenz kérdésekre válaszol, interaktív kapcsolatot tart a könyvtár használóival, sőt a könyvtárba nem járó netezőkkal is.

Gondolni kell a hátrányos helyzetű olvasókra is, akik egyrészt nehezen jutnak el a könyvtárba (pl. mozgássérültek, idősek, betegek stb.), másrészt valamely fogyatékoság miatt nem teljesértékűen tudják használni az interneten elérhető szolgáltatásokat (mint pl. a látássérültek vagy a mozgáskorlátozottak). Célszerű elkészíteni a weboldalnak egy olyan változatát, amely könnyebbé teszi a fogyatékkal élők számára a szolgáltatások használatát. Ilyen pl. a gyengénlátóknak speciálisan megjele-

^{**} <http://mek.oszk.hu/minerva/html/dok/kulthonlapminkov.htm>

nített felület (sötét alap, világos színű szöveg, nagyméretű betűk, képfeliratok stb.), illetve a szövegek felolvastatása. A mozgássérültek helyzetét jelentősen megkönnyítheti, ha a könyvtár szolgáltatásait – legalább részben – elektronikusan is igénybe vehetik.

... és még mi kell az olvasónak?

Ma már egy korszerűen „gondolkodó” könyvtárnak nem elég, hogy a honlapja igényesen kialakított és áttekinthető legyen. Egyrészt akkor térnek vissza az olvasók, ha a honlap digitális tartalmakat is kínál, másrészt a szolgáltatások egy része a nyitva tartástól függetlenül, távolról is elérhető.

Egyre fontosabb, hogy minél több kommunikációs eszközt vessünk be a kapcsolattartásra, véleménycserére. Ne csak az e-mail és a hírlevél legyen az információtovábbítás eszköze. Használjuk ki fórum, az RSS, a chat és a blogok adta lehetőségeket. A közösségi portálokra sem haszontalan megjelenni. Az iwiwen egyre több könyvtárral találkozhatunk. A Magyar Elektronikus Könyvtárnak például 1630 „ismerőse” van az iwiwen. Érdemes kihasználni a közösségi portálokban rejlő lehetőséget a szolgáltatások és rendezvények népszerűsítésére is.

A modern kommunikációs eszközökkel nemcsak előbbé válik a kapcsolat a könyvtárosok és használók között, de sok esetben egyszerűsíthető is például egy kérdés megválaszolása, egy kölcsönzéssel kapcsolatos egyeztetés. A fórum lehet egy-egy téma vitafelülete, vagy a véleménynyilvánítás eszköze. Az is nagyon hasznos lehet, ha az olvasó megjegyzést fűzhet a hírekhez, szolgáltatásokhoz.

A használatot könnyíti, ha módot adunk arra, hogy a látogató átállíthassa a betűméretet a könnyebb olvashatóság érdekében, kérhessen nyomtatási verziót a számára érdekes oldalakról, vagy egyetlen kattintással elküldhesse az oldalt ismerőseinek stb.

Nyugodtan próbálkozzunk a tudásmegosztásra épülő szolgáltatások létrehozásával. Talán nem is hinnénk, hogy olvasóink között milyen sokan vannak, akik szívesen részt vesznek wikipédia típusú tudástárak létrehozásában. Legyünk bizalommal látogatóink iránt, és merjünk velük együtt közös tartalomépítésbe fogni, ha ehhez kínálkozik valami jó téma. Például a helytörténeti vonatkozású weboldal pontosan olyan téma lehet, amit érdemes a helyi közösséggel együtt gazdagítani: biztosan sokan tudnának hozzátenni családi emlékeket, levelezéseket és fotókat, amik a környék történetét, mindennapi életét reprezentálják. Ez persze csak egy példa a sok közül.

Mi jellemezze a szolgáltatásainkat?

Az igényes tartalom mellett még néhány részletre is érdemes kiemelt figyelmet fordítani. Fontos, hogy a webszolgáltatás stabil, lehetőleg folyamatosan elérhető és aktualizált legyen. Csak megbízható forrásokat tegyünk közzé, hogy megőrizzük látogatóink bizalmát.

Egy kis könyvtárosi információ-feldolgozó munkával az egyszerűbb dokumentumokból is értéknövelt szolgáltatásokat hozhatunk létre. Azon kívül, hogy kere-

sési lehetőséget nyújtunk, célszerű egyfajta szerkesztést is elvégezni, amivel job-
bá, használhatóbbá tesszük az információkat. Próbáljunk meg a felhasználó fejével
gondolkodni, és az ő igényeinek megfelelően tálalni a forrásokat.

A személyre szabott lehetőségek kialakítása esetenként már nem ilyen egyszerű
feladat, de nem is lehetetlen. Könnyebben megoldható, hogy egy kattintással be-
tehesse a látogató a kedvencek közé az oldal címét, vagy RSS segítségével tájé-
kozódjon az újdonságokról, anélkül, hogy mindig be kéne hívnia a böngészőjébe
az oldalt ahhoz, hogy kiderüljön, történt-e valami változtatás az utolsó látogatása
óta. Kicsit nehezebb feladat olyan személyes oldalt kialakítani, ahol az olvasó
megjelölheti és egy saját oldalra „összeszedheti” a honlapról a számára értékes
vagy érdekes információkat, és nem kell mindig végigkattintania a menükön, hogy
eljusson kedvenc szolgáltatásához.

Egy-egy weboldal kialakításakor nagyon fontos eldönteni, kinek szánjuk, mi-
lyen olvasói rétegnek szól a tartalom. Ugyanazt a forrásdokumentumot nem biztos,
hogy azonos módon kell tálalni egy kutatónak és egy diáknak. Célszerű a különböző
érdeklődési köröknek megfelelő tematikus válogatásokat kialakítani.

Ha on-line tájékoztató szolgálatot működtetünk vagy interaktív kommunikációs
eszközöket (pl. chatet) használunk, akkor ezeket folyamatosan kezelni is kell. A
könyvtár munkatársainak gyorsan kell reagálniuk a kérdésekre, kérésekre, meg-
jegyzésekre, mert különben a dolog lényege vész el.

Ki lesz az olvasó?

Ne csak azt tekintjük olvasónak, aki bemegy a könyvtárba vagy látogatja az
internetes szolgáltatásainkat.

Potenciális olvasó lehet minden webhasználó is! Juttassuk el a szolgáltatásainkat
mindenkihez! Jelenjen meg a könyvtár mindenhol, ahol információt keresnek, cse-
rélnek a felhasználók! Arról se feledkezzünk el, hogy az elektronikus úton történő
tájékoztatás, az elektronikus kölcsönzés, a weboldal látogatása is a könyvtár hasz-
nálatához tartozik, erről akkor se feledkezzünk el, amikor a statisztikákat készítjük
és elemezzük. Egyáltalán nem biztos, hogy az e-mailben feltett kérdés, vagy a neten
érkező másolatkéres beíratkozott olvasótól érkezik, vagyis az olvasói körünk is bő-
vülhet az internetes szolgáltatások révén.

Jó gyakorlatok

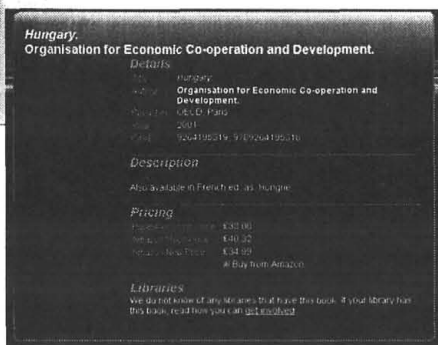
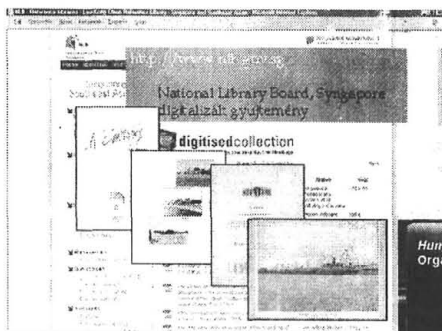
Néhány külföldi példát mutatnék arra, milyen változatos szolgáltatásokat lehet
létrehozni elektronikus eszközökkel.

A PLCMC (Public Library of Charlotte and Mecklenburg County) egy megyei
könyvtár, ahonnan csak néhány szeletét emelném ki a sokféle szolgáltatásnak. Di-
gitalizált forrásokból készítették egy helytörténeti időszalagot (History Timeline),
amelyre szöveges és képes anyagokat fűztek föl.

A gyerekeknek házifeladat-megoldó szolgáltatást üzemeltetnek, amely valójá-
ban kiváló eszköz arra, hogy megtanulják a gyerekek – a könyvtáros segítségével
– az elektronikus információforrások használatát a kereséstől a feldolgozásig.

Nem készítik el a tanuló helyett a megoldást, de rávezetik, hogyan keresse meg a számára szükséges adatokat, hogyan elemezze az elektronikus forrásokat, hogyan szűrje ki a lényegét: Egyúttal azt is megszokják a diákok, hogy a könyvtárban keresgéljenek információkat és a könyvtáros segítségét igénybe vehetik. Ugyan- ebben a könyvtárban a szakmai kérdésekkel kapcsolatos publikációkra blogokban adnak lehetőséget, ilyen például a Learning 2.0 blog.

Ha megnézzük az említett három szolgáltatásból kiemelt egy-egy pillanatképet (lásd: ábra), azt is láthatjuk, hogy a megjelenítés egyaránt igazodik a tartalomhoz és a célközönséghez. A történelmi összeállítás régies betűi, a gyermekoldal világos, játékosabb felülete, a szakmai blog egyszerűsége pontosan a célnak megfelelő. Egyik sem túldíszített, inkább a célszerűség dominál, de mindegyiknek van saját arculata.

Nézzünk egy másik példát. Engem is meglepett, amikor egy külföldi konferencián a szingapúri könyvtárakban folyó fejlesztésekről hallottam több előadást. Tudatosan gyarapítják a digitális gyűjteményt, adatbázisokat építenek, és egyre több tartalomszolgáltatással jelennek meg a neten. A digitalizálásokat a National Library Board – Nemzeti Könyvtári Testület – fogja össze, ami arra utal, hogy központi koordinációval folytatják ezt a tevékenységet. Nagy lépésekkel haladnak az elektronikus szolgáltatások terén. Monográfiákat és tematikus összeállításokat egyaránt találunk a neten elérhető gyűjteményben, köztük sok helytörténeti vonatkozású könyvtári dokumentumot, és különleges régi könyveket.

Szintén figyelemre méltó az angol *talis* cég által bemutatott kereső, amelynek célja, ahogy maguk megfogalmazták: „*a könyvtári adatok láthatóvá tétele több kontextusban, a könyvtáron belül és kívül. Helyfüggetlen elérés a jelenlegi és a leendő olvasótábor számára*”. A nagy múltú, innovatív technológiai cég tanácsadással és fejlesztéssel foglalkozik, főként az információmenedzsment terén. A CENOTE névre hallgató sokoldalú keresőt a kiadók és a könyvtárak információi alapján alakították ki. A gazdag adatbázisban a kulcsszavas keresését kipróbálva beírtam a „Hungary” szót, és a 4535 találat között találtam többféle nyelven íródott kiadványokat, magyar és külföldi kiadóktól egyaránt. Érdekes módon olyan is volt köztük, aminek sem ára, sem könyvtári lelőhelye nem volt. A többségnél viszont ott található a kiadói ár, az Amazon ár (új és használt állapotú), és egy kattintással indíthatom is a rendelést is. Azt is feltüntetik, ha könyvtári lelőhely van, illetve ha ez nem ismert, akkor lehetőség van arra, hogy „bejelentsük” a szükséges adatokat. A kereső használata ingyenes.

Hasonló kezdeményezés a Wiley InterScience oldal, ahol szintén rengeteg kiadvány adatai között kereshetünk, és megrendelhetjük a kiválasztott könyveket nyomtatott vagy elektronikus formában, illetve egy gombnyomással ajánlhatjuk a könyvtárunknak megvételre. A legtöbb könyv tartalomjegyzékét, rövid ismertetőjét is megtaláljuk, sőt esetenként néhány oldalt vagy egy fejezetet el is olvashatunk. Nem egy esetben teljesen ingyenesen elérhető szövegeket is közzétettek.

A példákából három következtetés mindenképpen adódik:

1. Tudatosan, jól szervezett munkával jobb eredményeket lehet elérni a digitalizálásban és jobban használható szolgáltatásokat lehet kialakítani.
2. Az összefogás szinte elengedhetetlen annak érdekében, hogy a felhasználók igényeinek megfelelő szolgáltatások jöjjenek létre, és azok kényelmesen használhatóak és távolról elérhetőek legyenek. Lehetőleg egy ponton kapjon az olvasó minél teljesebb körű szolgáltatást.
3. A könyvkiadók, az on-line terjesztők és a könyvtárak együttműködése jelentős minőségi változást hozhatna a versenyképes internetes szolgáltatások terén.

Legyünk bátrak és kreatívak, amikor az olvasóinkat egyre jobb minőségben kívánjuk kiszolgálni. Fogjunk össze, adjuk össze tudásunkat, és ahelyett, hogy az olvasók számának csökkenésén aggódnánk, hozzunk létre olyan internetes szolgáltatásokat, amik újra a könyvtárba vonzzák az olvasókat – függetlenül attól, hogy az épületet vagy a netoldalt látogatják-e. Mindehhez sok ötletet, nyitottságot és jó munkát kívánok!

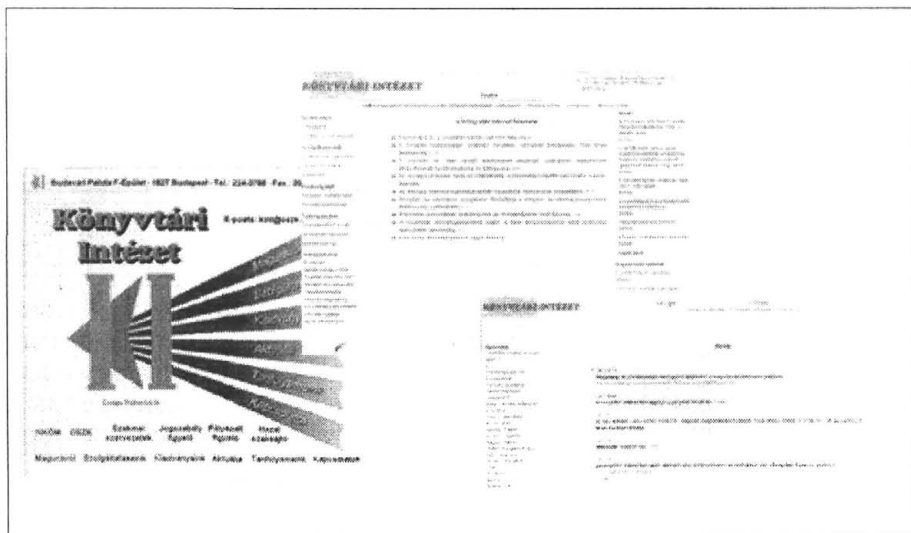
Kinőttük – lecseréljük

A Könyvtári Intézet megújult honlapjáról

Történeti kitekintés

A Könyvtári Intézet honlapja fennállása (2001) óta három nagyobb átalakításon esett át, ami egytől-egyik az új elektronikus tartalmak miatti átstrukturálásból állt. A mostani váltás azonban eltér az eddigiektől, hiszen teljes technikai átalakításra került sor. Ez azt jelenti, hogy az eddigi statikus leírónyelvből felépülő oldalakat felváltja egy dinamikus, adatbázis alapon működő, szerveroldali lekérő nyelvvel dolgozó honlap.

Az Könyvtári Intézet interneten megjelenő szolgáltatásait áttekintve ehhez egy technikailag és struktúrájában is megfelelő tartalomkezelő rendszert kellett keresnünk.

1. ábra: A Könyvtári Intézet honlapjának története képekben¹

Mit jelent a tartalomkezelő rendszer?

A Wikipédia² meghatározásából szemezgetve az alábbiak igazak a tartalomkezelőkre:

„A tartalomkezelő rendszerek (angolul Content Management System, CMS) olyan szoftverrendszer, amely nem strukturált információk, mint például az internetes portálok akár több felhasználó általi elkészítését, kezelését, és tárolását segíti. Továbbá gondoskodik a tartalmak strukturált megjelenítéséről, statisztikák készítéséről, kiegészítő funkciók integrálásáról.”

„CMS-ek legfontosabb tulajdonsága a dinamizmus. A tartalmat, annak megjelenését megfelelő jogosultság esetén bármikor, bárhol meg lehet változtatni.”

Vagyis földrajzi határok nélkül, párhuzamosan több (megfelelő jogosultságokkal rendelkező) személy szerkesztheti az oldalakat, amelyek így dinamikusan változnak. Ezek a rendszerek bizonyos tekintetben előírányozzák a web 2.0-s tulajdonságokat, hiszen az oldal látogatói hozzászólhatnak a tartalmakhoz, szerkeszthetik azokat.

Cél

A cél az volt, hogy megtaláljuk azt a tartalomkezelőt, amely nyílt forráskódú, tehát ingyenes és szabadon alakítható, ugyanakkor folyamatosan fejlesztik. Létezik magyar nyelvű változata, valamint nem elhanyagolható tényező, hogy hazánkban legyen intézményi referenciája is. A fenti feltételeknek megfelelő néhány szoftvercsomag³ közül a választásunk az e107⁴ tartalomkezelő rendszerre esett.

Honlapunk tartalmát az intézeti munkatársak kollaboratív munka során állítják össze, öntik megfelelő formába, így a kiválasztott keretrendszer telepítése után a megfelelő jogosultságok kiosztására került sor. Majd egy közös szerkesztőfelületen megkezdődhetett a régi oldal aktuális tartalmainak átemelése az új felületre.

Jogosultsági szintek

A honlap főadminisztrátorán kívül négy jogosultsági szintet különböztettünk meg, lefelé haladva növekvő jogokkal:

1. látogató bejelentkezés nélkül,
2. regisztrált, bejelentkezett látogató,
3. regisztrált, bejelentkezett intézeti munkatárs,
4. regisztrált, bejelentkezett intézeti munkatárs – tartalomfelelős, adminisztrátor.

Közös munka

Az oldalon virtuális munkacsoportok működnek, amelyek lehetővé teszik, hogy bizonyos tartalmakat csak bizonyos csoportok láthassanak vagy szerkeszthessenek, illetve ezek kombinációja alakuljon ki.

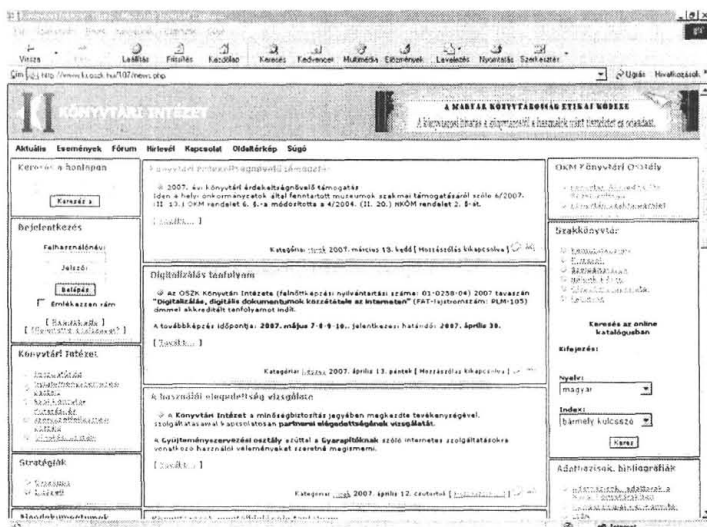
A közös munka alapfeltétele, hogy a földrajzi távolságtól függetlenül, de tudjunk egymásról, láthassuk egymás jelenlétét a honlapon, segíthessünk egymásnak, üzenhessünk egymásnak. Ehhez egy külön modult használunk, ami lehetővé teszi, hogy bejelentkezés után láthassuk a többi bejelentkezett látogatót, illetve, hogy azok éppen milyen oldalakat böngésznek. Az intézeti munkatársak egymás között szakmai, technikai segítségnyújtásra saját belső üzenetküldő modult használnak, ami gyorsabb, praktikusabb, mint a normál e-mail.

A honlap felépítése

Az új honlap összetettsége miatt a böngésző először egy nyitó oldalt jelenít meg, ahol tájékozódhatnak a látogatók az intézet elérhetőségeiről, majd innen továbblépve lehet eljutni a portálra.

2. ábra: Az új nyitóoldal

3. ábra: A portál kezdőoldala

Az oldalon hat fő területet lehet megkülönböztetni:

1. balra fent logó,
2. jobbra fent banner,
3. vízszintes menüsáv,
4. balra és jobbra függőlegesen menüpontok,
5. középen a kiválasztott tartalom,
6. lábléc.

Ahogy sok más honlaponál, így nálunk is a logóra kattintva léphetünk a főoldalra.

A banner (reklámcsík) segítségével néhány kiemelt szolgáltatásunkra, fontosabb eseményekre, rendezvényekre szeretnénk felhívni a látogatók figyelmét.

A vízszintesen elhelyezkedő menüsáv olyan része a honlapnak, amely jogosultságtól függően más-más, illetve több-kevesebb menüpontot jelenít meg, többek között innen érhetőek el azok a szolgáltatások, amelyek segítségével a látogatók is beküldhetik véleményüket, javaslataikat.

A Könyvtári Intézet korábbi honlapjáról már ismert szolgáltatások linkjei kicsit átalakítva, átcsoportosítva jellemzően a bal és jobb oldali menüben található meg.

Ugyancsak a régi honlapról már megszokott, hogy minden oldal alján megtalálhatók az intézet elérhetőségei, a technikai információk.

Milyen szolgáltatásokat nyújt az oldal a különböző jogosultsági szinteken?

1. Nyilvános szolgáltatások bejelentkezés nélkül:

A Könyvtári Intézet honlapján a **hírek** mindig is megkülönböztetett szerepet kaptak, az utóbbi időben főoldalra kerültek, nincs ez másként most sem. Tehát a fontosabb elérhetőségeinket tartalmazó nyitó oldalról rögtön a hírek felületére jutunk, amely fordított időrendi sorrendben, kategóriákba rendezve, oldalanként 7 friss hírrel, valamint 6 archív hírrel látható, tehát összesen oldalanként 13 szalagcím fut. A híreknél időintervallum beállítást használunk, ami lehetővé teszi, hogy bizonyos információk csak addig legyenek kint, ameddig hírértékük van.

Sorrendet tekintve a hírek fordított időrendben jelennek meg, de fontos megemlíteni, hogy bizonyos információkat szakmai szempontból időnként „kiemelünk”, amelyek így mindig a hírek elején jelennek meg, mindaddig, ameddig ez szükséges. Ez utóbbi kiemelt hírek a könnyebb megkülönböztetés miatt más színű fejléccel jelennek meg.

Ezekon kívül találkozhatunk a főoldalon olyan információval, ami nem hír jellegű, de fontos, hogy legelől szerepeljen, ezért kizárólag az első oldalon legfelül jelenhet meg.

Kényelmi megfontolásokból lehetővé tettük az **RSS szolgáltatást**, amely az oldal jobb alsó részében található, így a Könyvtári Intézet legfrissebb híreiről akár honlapunk behívása nélkül, a mindennapi levelek letöltésével, elolvasásával együtt értesülhetnek a szolgáltatást igénybevevő látogatóink.

Az **újdonságok** menüpont alatt értesülhetnek a honlap legfontosabb, legkeresettebb témáiban az újonnan feltett információkról.

Az **eseménynaptár** segít abban, hogy áttekinthetőek legyenek a szakmai rendezvények, amelyeket akár kategóriák szerinti bontásban is listázhatunk.

A **fórumban** lehetőséget biztosítunk néhány előre megadott, illetve a látogatók által javasolt témákban a diskurzusra. Regisztráció és bejelentkezés nélkül azonban ezeket a bejegyzéseket csak olvasni lehet, azokhoz hozzászólni nem.

Számos szakmai vita, megbeszélés és visszajelzés bizonyította, szükséges, hogy a Könyvtári Intézet is újtárá indítson néhány témában **hírlevelet**, amelyekre akár regisztráció nélkül is fel lehet iratkozni. Ilyenek például a fölőspéldány-jegyzékekkel, szakkönyvtári információkkal kapcsolatos hírlevelek, vagy akár a teljes intézeti honlap-gyapodásról időnként közreadott hírlevél.

Az oldalon a **kapcsolat** menüpont alatt lehet üzeni a honlap szerkesztőjén keresztül a Könyvtári Intézetnek. Munkatársaink a lehető leghamarabb igyekeznek válaszolni minden felmerülő kérdésre, javaslatra.

Az **oldaltérkép** a könnyebb eligazodást segíti, felsorolva a honlap tartalmi oldalait.

A gyakran ismételt kérdések megválaszolására létrehoztunk egy **súgó** felületet, amelyben különböző témákban olvashatnak a látogatók kérdéseket és rájuk adott válaszokat.

A különböző tartalmak közvetlenül a honlapról elküldhetők e-mailben, illetve nyomtatási kép lekérésével nyomtathatók. (Lásd a 4. ábra vékonyan karikázott részét.)

KÖNYVTÁRI INTÉZET

Aktuális Események Fórum Hírlévtél **Kapcsolat** Oldaltérkép Súgó

Keresés a honlapon

Bejelentkezés

Felhasználónév:

Jelszó:

Emlékezzem rám

[[Regisztráció](#)]

[[Elfelejtettem a jelszavam](#)]

Könyvtári Intézet

- ↳ Irányításág
- ↳ Szolgáltatásnyújtás
- ↳ Szakkönyvtár
- ↳ Munkatársi és szervezeti felépítés
- ↳ Intézet
- ↳ Könyvtári osztály

Stratégikák

- ↳ [Célkitűzés](#)
- ↳ [Intézet](#)

Alapdokumentumok

- ↳ [SMSZ](#)
- ↳ [Munkatársak](#)
- ↳ [Beszámoló](#)

Derkovits Gyula Művelődési Központ és Városi Könyvtár

2007. január 21.

kategória: [Könyvtárak](#) > [Felújított könyvtárak](#)

Melléklet file

A felújított, bővített könyvtár neve: **Derkovits Gyula Műve 3580 Tiszaújváros, Széchenyi u. 37.**
Tel.: 49/542-006
Fax: 49/542-010
E-mail: konyvtar@tuisvaarc.hu

A felújított épület átadásának dátuma: 1998. 01. 23.

A tervező neve: Vincze József (Kvadratura Építész Iroda) (3529 N 46/361-231)

A belsőépítész neve: Dufala József (Kvadratura Építész Iroda)

A kivitelező cég neve, címe: T-Contractor Kft.

A berendezést gyártó vagy forgalmazó cég adatai a rendelt kiegészítő:
Bécs-Ester Kft. A cég a könyvtár földszintjének - kölcsönzőtér, olvasóterem - teljes berendezését készítette (székek, olvasói asztal ***Gyozvita 2000 Kft.*** A cég a könyvtár emeleti részének Gyermekek Kávéház) teljes berendezését készítette (székek, olvasói asztalok, bárpult)

A költözött cég neve, elérhetősége: T-Contractor Kft.

Az átépített, felújított épület adatai:

A felújítás mértéke, formája: Az épület bővítésére, átalakítására felújítás keretében megvalósultak: kábelhálózat kiépítése, villam

4. ábra: A tartalmak nyomtathatóak, e-mailben elküldhetők

II. Szolgáltatások regisztráció és bejelentkezés után

Bejelentkezés után szám szerint lekérhetőek az **utolsó bejelentkezés óta feltett friss információk**, megfelelő jogosultsággal azok olvashatók is.

A regisztrált látogatók **írhatnak a Könyvtári Intézet fórumtémáiba**, akár **új témát is nyithatnak**, azonban felhívjuk a figyelmüket, hogy a fórumot moderáljuk.

Bármelyik témára fel lehet iratkozni, ami annyit jelent, hogy az oda érkező hozzászólásokról a feliratkozó a „Témafigyelés” linket megnyomva automatikusan e-mailben értesítést kap. (Lásd 5. ábra.)

Fórumok

Könyvtári Intézet :: Fórumok :: Könyvtári Intézet :: **A Könyvtári Intézet fóruma** Témafigyelés << Előző oldal | Következő oldal >>

EBSCO

Válasz Új téma

Moderátorok: Payer Barbara, Ládi László, Hölgyesi Györgyi, Hangodi Ágnes, Hegyközi Ilona, Dr. Bartos Éva, Haralyi Kriszta

Szerző	Üzenet
Haralyi Kriszta admin Regisztrált tag #10 Regisztrált: 2006. nov. 22 sze, 08:43 Üzenetek: 3 Vissza az előző	D 2006. nov. 23 cs, 01:43 EBSCO-t használó könyvtárosok fóruma.
Haralyi Kriszta admin Regisztrált tag #10 Regisztrált: 2006. nov. 22 sze, 08:43 Üzenetek: 3 Vissza az előző	D 2007. máj. 26 h, 02:58 Tavaszi EBSCO-képzések -- 2007. A 2007. évi tavaszi EBSCO-képzéseket két helyszínen rendezzük meg. Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ad helyet az áprilisi képzési napnak, májusban pedig a Miskolci Egyetem Könyvtára lesz a helyszín. A tanfolyamok időpontja: - FSKK: április 13. péntek - Miskolc: május (a pontos dátumról később adunk tájékoztatást) Bővebb információ és jelentkezési tudnivalók a Könyvtári Intézet EBSCO oldalán . Szeretettel várjuk az érdeklődőket!
Haralyi Kriszta	D 2007. máj. 27 k, 05:06

5. ábra: Fórumok témafigyelési lehetősége

Ahol a téma megkívánja, ott a **hírekhez közvetlen hozzászólási lehetőséget biztosítunk**.

Amennyiben a bejelentkezett látogató tagja valamelyik munkacsoportnak, úgy láthatja, esetleg szerkesztheti annak dokumentumait.

Eligazodás a kereső(k) segítségével

Jelenleg az oldal megközelítőleg 30 kategóriában több mint 2000 tartalmi rekordot, különböző kategóriákba sorolva 150 linket és 100 súgó információt tartalmaz. Ebben a látszólag „tartalmi rengetegben” nagyon fontos a megfelelő és viszonylag egyszerű visszakereshetőség. Az oldalon balra található a honlap keresője, amely kulcsszavas teljes szövegű kereső, a kis- és nagybetűkre nem érzékeny, de ékezet helyesen kell megadni a kifejezést.

Itt lehetőség van a kifejezés különböző raggal ellátott változatait csonkolással helyettesíteni (a csonkolás jele a *), vagy több szóból álló pontos kifejezésre keresni (a kifejezést idézőjelek közé kell tenni).

Ha az első keresés nem hoz eredményt, a kereső felkínálja a részletes keresési lehetőséget, ehhez be kell jelölni megfelelő rádiógombot, és újra a keresésre kattintani.

Keresés Könyvtári Intézet

Keresendő:

Keresés helye:

Keresés típusa: Alap Részletes

Keresés a kategóriában:

Dátum:

Találát:

6. ábra: A honlap részletes keresője

Ebben többek között az adott főkategória meghatározott alkategóriáját is kiválaszthatja, illetve meg lehet adni például időintervallumot.

További lehetőség a szűkítés, aminek az előhívásához a 7. ábrán jelölt ikont kell megnyomni.

Keresés Könyvtári Intézet

Keresendő:

Szükséges szavak:

Nem szükséges szavak:

Pontos kifejezés:

Szavak, melyek ezzel kezdődnek:

Keresés helye:

Keresés típusa: Alap Részletes

7. ábra: A keresésnél alkalmazható szűkítések

Ezen kívül a különböző tartalmi kategóriákon belül is lehet kifejezésekre keresni, ezzel gyorsabban megtalálhatjuk a minket érdeklő információkat. (Lásd a 4. ábrán a vastagabban karikázott részt.)

Webáruház

Az intézet képzéssel kapcsolatos kiadványai webáruházi rendszerünkön keresztül könnyebben megrendelhetőek, ennek segítségével a kiadványforgalmazó munkatársunk megkapja azokat az információkat, amelyek a megvásárolt kiadvány számlájához, illetve postázásához szükségesek.

A webáruház használatáról részletes információkkal szolgálunk a ságóban és a „Kiadványaink (képzés)” menüpont alatt is.

Elérhetőségeink

A honlap bal oldalán található „Intézetről” feliratú részben, szervezeti egységként listázható az intézet munkatársainak nyilvántartása, ahol az önéletrajzok és publikációs jegyzékek mellett feltüntettük a kollégák szakterületi tevékenységi köreit is. Reményeink szerint ezzel is segítettünk a különböző szakmai kérdésekben hozzánk fordulóknak eligazodásában.

...és még nincs vége...

Ahogy az internet, úgy a Könyvtári Intézet honlapja is évek óta folyamatosan alakul, változik, tehát most, az új technikával felszerelt honlapról sem mondhatjuk azt, hogy íme elkészült, mi pedig hátradőlhetünk és pihenhetünk.

A kialakított új oldal technikai adottságai szerencsére lehetővé teszik, hogy sokkal rugalmasabban kezeljük a változásokat, bizonyos ideig aktuális dolgokat előtérbe helyezzünk, majd archiváljunk. A menüpontok sorrendjén, ha kell, tudjunk változtatni, azokat újakra cserélni vagy bővíteni.

Elmondhatjuk, hogy elektronikus úton könnyebben megkereshetőek vagyunk, és gyorsabban adhatunk hírt a szakmát érdeklő, érintő témákban.

Mindezekkel együtt a Könyvtári Intézet továbbra is számít a honlappal kapcsolatos véleményekre. Várjuk tehát hozzászólásaikat a fórumunkban, írjanak nekünk a „Kapcsolat” menüpont alatt található űrlap segítségével.

JEGYZETEK

- 1 Forrás: <http://web.archive.org/>
- 2 <http://hu.wikipedia.org/>
- 3 <http://cms.lap.hu/>
- 4 <http://e107.org/>

Payer Barbara

Fókuszban az olvasó!

Olvasásfejlesztési tréning a British Council és a Könyvtári Intézet közös szervezésében*

Számos felmérés bizonyítja, hogy az emberek világszerte egyre kevesebbet olvasnak, olvasáskultúrájuk átalakul, és az olvasott szöveg értelmezése is egyre nehezebben megy. Az olvasni nem tudó ember szociálisan és gazdaságilag is a társadalom perifériájára szorul, személyisége fejletlen, én-tudata kialakulatlan marad.

A gazdasági és társadalmi átalakulások a világ számos országában az olvasás hanyatlásához vezetnek, még az olyan nagy irodalmi hagyományokkal rendelkező, demokratikus államban is, mint az Egyesült Királyság. A britek, a világ egyik vezető nagyhatalmaként hamar felismerték, hogy az évszázadokon keresztül kivívott tekintélyes gazdasági pozíciót szellemi tőkéjük megtartásával, a társadalmi kreativitás megőrzésével tudják csak fenntartani. Ebből a munkából a könyvtárak – a közoktatás intézményei és más hivatalos szervek mellett – igen nagy szerepet vállalnak magukra.

A kulturális vezetés Magyarországon is tudatában van annak, hogy a pedagógusok mellett bőven akad dolga a könyvtárosoknak is, ha a magyar embert a jelenleginél hatékonyabb és értőbb olvasóvá akarja nevelni. Mások példáiból tanulni pedig sohasem szűgyen.

Így esett a választás Rachel Van Riel igazgató asszonyra, aki munkásságának jelentős részét szentelte az olvasásfejlesztésre Nagy-Britanniában. Maga is évtizedeken át dolgozott könyvtárosként, és amíg egy kis könyvtár kezdeményezéséből előbb megyei, majd országos szintű mozgalom fejlődött, addig igen sokat tett a negatív irányú kulturális tendenciák megállítására és visszafordítására. Ma már önálló vállalkozásával segíti a könyvtárosok munkáját, nemcsak a szigetországban, de külföldön is.

Rachel igen széles látókörű, olvasott ember, aki jól ismer sok magyar klaszszikus és kortárs író, de legjobban az embereket ismeri: az olvasókat és a könyvtárosokat. Nincsenek több százmillió fontos könyvtári projektjei, és a három nap alatt mindössze egyetlen statisztikai adatsort említett.

Viszont hozott magával sok kézzelfogható, pénz nélkül, emberi leleménnyel megvalósítható ötletet és egy igen fontos tanácsot: figyeljünk az olvasóra!

Ha azt akarjuk, hogy többen, többet használják a meglévő szolgáltatásokat, és mások is bejöjjenek a könyvtárba a megszokott látogatókon kívül, akkor vegyük

* A tréninget 2007 márciusában rendezték meg a budapesti Agro Szállodában, ahol 45 közművelődési könyvtárban dolgozó munkatárs vett részt a foglalkozásokon.

figyelembe az igényeiket, szokásaikat, életvitelüket, teljes szívvel forduljunk feléjük, és ne akarjuk őket mindenáron nevelni. Vegyük számításba a korosztályok eltérő igényeit és a kulturális különbségeket, az olvasói szokásokat!

Legyünk olvasóközpontúak!

Rachel könyvtárában kevesebb a könyv, de az jobban észrevehető. Szemből kínálja magát, és az olvasónak nem kell a nyakát és törzsét kicsavarva olvasni a gerincfeliratokat. Nekik nehéz Dewey vagy Cutter számerdejében kiigazodni, és nem ismerik az ETO-t sem.

Míg Rachel az olvasók felé való közeledés számos módját ismertette, és gazdagon illusztrálta is, máris egy olyan hajón eveztünk, amelynek egyik oldalát a marketing, másik oldalát a humán pszichológia evezőcsapásai repítették előre.

Hogyan kerüljük el az olvasókról kialakított sztereotípiákat? Ez segít majd a rólunk, könyvtárosokról kialakult nem mindig kedvező kép enyhítésében is. Hogyan ragadjuk meg a legapróbb kapaszkodókat, hogyan terjesszük ki a kicsi, kezdetben személyhez kötődő kapcsolatokat, és fogjunk össze az olvasókért intézményesen.

Gondolkodjunk kicsiben, és ha sikeres az ötlet, fejlesszük!

Hasonlóan egyszerűek és találóak az olvasást népszerűsítő plakátok. Legalábbis látszólag. Tervezőik igencsak tisztában vannak vele, milyen társadalmi réteget, milyen foglalkozású és életvitelű, életkorú embereket akarnak megcélozni, életükbe mely ponton léphet be az olvasás.

Természetesen ezek szellemi tulajdonnak számítanak, de a kulturális különbségek miatt egyébként sem lehetne alkalmazni őket minden országban. Nagyszerűségük abban rejlik, hogy minden ötlethez hozzákapcsolhatjuk saját hazai tradícióinkat.

Globális ötlet, hazai hagyományok!

Rachel a gazdasági verseny világának számos ötletét használja fel igen ügyesen, de tudja a határt is, hogy ezek meddig alkalmazhatók a nem profitorientált kultúra világában. A könyvtárban nincs helye könyvkereskedelmi plakátoknak, van viszont helye ellesett és megörökített pillanatoknak, amint kedvenc focistánk, színészünk vagy éppen az ismerős sarki zöldséges elmerül egy könyvben. Legyen sikk a könyv a benzinkutas kezében!

Számos más műfaj is kínálja magát a plakát mellett: népszerűsíthetjük az irodalmat könyvjelzőkön, naptárakon, képeslapokon, versidézettel, nyomtatva vagy kézzel írva, a könyvtári polcok végében vagy a postahivatalokban, orvosi rendelőkben vagy akár a mosdó ajtaján! Milyen hosszú tud lenni a várakozás az orvosi várókban vagy az adóhivatalban, de Nagy-Britanniában már teljesen megszokott gyakorlat a könyvtárak és más, önkormányzat által üzemeltetett hivatalok együttműködése. A

rendelőben a könyvtáros regisztrálja a beteget a körzeti orvosnál, a postáskisasszony pedig a levélfeladás mellett elintézi a kölcsönzési nyilvántartást is.

Az előadásokat sűrűn váltó műhelyfoglalkozások során Rachel aprólékosan ki-kérdezett minket: ki, mikor, hol, mit szeret olvasni. Ha közel ötven ember ekkora változatosságot tud felmutatni az olvasási szokásokban, akkor mi mindenről nem tudhatunk mi könyvtárosok? Ismerjük mi az olvasóinkat, vagy csak beskatulyázzuk őket az általános emberi viselkedés egy-egy szegletébe? Kinek nincs ideje, de szeretne olvasni; kinek kellene csak egy kis biztatás; ki szeret mindent egyedül felfedezni a könyvtárban?

Ismerjük meg olvasóinkat!

Ha már megismertük őket, igénybe vehetünk apró fortélyokat, hogyan lehet a rohanó olvasókat lefékezni, és gyorskiválasztó tereket létrehozni azoknak, akik mégis rohanni akarnak. Egyszerű reklámpsziológia ez: mi az, amin az embernek megakad a szeme, milyen terekbe merészkedik be az olvasó, mi az, ami riasztja, sőt taszítja.

E résznél már elhangzottak költségesebb megoldások is, amik csak közép- vagy hosszabb távú fejlesztési tervekbe illeszthetők be, de a hallgatóság fantáziáját olyannyira megmozgatták ezek a lehetőségek, hogy a szombati tréningzáró után, hétfőn reggel sokaknak egyenesen a bútorraktárba vezetett az első útja.

Csoportosítsunk életkor, érdeklődési terület, téma szerint. A nem divatos, de értékes irodalmat kellő altatás után, egy-egy évforduló kapcsán kinevezhetjük a nap/a hét/a hónap könyvének, a hónap írójának. Nem árt, ha a biztonság kedvéért van kéznél több könyv, akár egymás mögött is, hátha már a nyitás órájában lecsap rá egy olvasó!

Az olvasók maguk is kommunikálhatnak egymással, és ezt lehet kihasználni: üzenhetnek egymásnak a könyvben az erre a célra fenntartott lapon, ajánlatokat tehetnek a kocsin, ahol a visszahozott anyagokat tartjuk visszaszorolás előtt. tetszett, nem tetszett kategóriákat létrehozva. Higgyék el, a nem tetszett kategória legalább akkora kíváncsiságot kelt a következő választóban, mint a tetszett besorolás.

A brit olvasók gyakran alkotnak olvasói láncokat, egy kölcsönzéssel négy-öt olvasó is elolvassa a könyvet.

Innen már csak egy ugrás az olvasókörök létrehozása, az olvasásélmények megvitatása.

Esténként a továbbképzés tematikájához csatlakozó programokkal szórakoztattuk a résztvevőket. Első este a kortárs brit drámaíró, Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* című darabjának filmváltozatát tekinthették meg.

A *Hamlet* parafrázisa értelmezésében Kolozsi László filmesztéta volt segítségünkre.

A második este Fejérvári Boldizsár, az Athenaeum Kiadó fiatal munkatársa volt a vendégünk. 2007-ben a British Council szakmai zsűrije őt jelölte ki az Egyesült Királyságban meghirdetett, Az Év Fiala Kiadója nemzetközi pályázat magyar résztvevőjeként. Fejérvári Boldizsár ismertette a versenyen, a közeljövőben bemutatandó programját, hogy miért esett a választása azokra a művekre.

amelyeket a pályázatra benevezett, és lelkesen válaszolt a sok-sok kérdésre, amelyeket a hallgatóság meglódult fantáziája ébresztett.

Fantasztikus élményt nyújtott ez a pár nap, mozgott a fantáziánk és a testünk is, a szigorú forgatókönyv szerint, ahogy a csoportos foglalkozások és a rövid bemutatók váltották egymást. Megpróbáltuk olvasói szemmel elemezni a könyvborítók tipográfiáját, fülszövegét, hogyan lehet gyorsan kitalálni, miről is, kinek is szól egy könyv, anélkül, hogy elolvastuk volna. Gyakoroltuk egymás megértését, és boncolgattuk kötődésünket az irodalomhoz és az emberekhez.

Kétségtelen, hogy a hallott módszerek nem fogják egy csapásra megváltoztatni az olvasói magatartásokat, és nem varázsszerek, csak apró lépések, amelyeket nekünk szakembereknek kell megtenni. „*A bennetek rejlő kreativitás, problémamegoldó képesség és ötletgazdagság garancia ezen lépések megtételére*” – ezek voltak Rachel zárószavai, és nem hagyott bennünk kétséget afelől, ő az emberközpontú szervezetelméleti irányzatot képviselve, a felhasználói igények felméréséből kiindulva próbálja az embereket visszavezetni az olvasáshoz a könyvtár falain belül és kívül. Nem tett ő mást ez alatt a pár nap alatt, mint megvalósította a teljes körű minőségbiztosítás első számú alapelvét, az olvasóközpontúságot, és rámutatott ennek gyakorlati lehetőségeire.

Reméljük, számos ötlete és az előadásai nyomán támadt vagy újraélesztett szakmai önbecsülés és az új szemlélet a fenntartók és könyvtárvezetők lelkesedésére is hasonlóképpen hatnak majd, és segítik a kollégákat az ötletek megvalósításában.

A három nap, sajnos, nem adott minden probléma megtárgyalására elegendő időt: így nem hallottunk túl sokat olyan szakmai fogásokról, miként lehet olvasóvá nevelni azt, aki nem könyvtárlátogató, vagy bizonyos korosztályokat hogyan lehet becsalogatni a könyvtárba. A sok nyitott kérdés mellett maradt sok kívül rekedt érdeklődő is, ezért a tréning folytatását több szakmai síkon is tervezzük.

A leghamarabb megvalósítható terveink között szerepel egy olyan honlap vagy első lépésként egy, a British Council honlapjáról elérhető elektronikus oldal létrehozása, amely szakmai segítséget képes nyújtani azoknak a kollégáknak, akik nem tudtak eljutni a továbbképzésre, vagy bárkinek, aki egyszerűen csak szeretné figyelemmel kísérni a British Council gondozásában megvalósuló szakmai fejleményeket az olvasásfejlesztés terén.

Kovácsné Eördögh Rita

Könyvtár szakon Amerikában

Feljegyzések az iskolapadból

Mit tehet az ember Amerikában, ha tanult szakmájában állást keres, de még a pályázat beérkezését visszaigazoló levelet is hiába várja? Belátja, hogy álláspályázatai első körben a szemétkosárban végzik, és pályát kell módosítania. Elmegy könyvtárosnak!

Lehetőségei a következők: beiratkozik könyvtár szakra főállású diákként (*full time*), és akár egy naptári év vagy három tanév alatt is megszerezheti a hön óhajtott diplomát. Vagy munka mellett, ami lehet egy közeli könyvtárban is, kezdi el az egyetemet *part time*, a nappalisokkal együtt, ugyanazokon az órákon, csak alacsonyabb óraszámban. A főállású diák viszont az első hónapokban szembesül a valósággal: könyvtári gyakorlat nélkül nem fog munkát kapni könyvtárosként, tehát gyorsan keres néhány mellékállást, lehetőleg egy egyetemi és közkönyvtárban egyszerre, merthogy az ember sohasem tudhatja. Bármelyik módon is végzi el a könyvtár szakot, a diplomaosztón kötelezően viselt *fejjedő alkalmatosság* dobálása őszinte örömet fejez ki: mindenki borzasztóan örül, hogy vége van.

A könyvtár szakon tanuló diákok abból indulnak ki, hogy könyvtárosra, könyvtárinformatikusra szinte mindenhol szükség van. E vélekedésnek van némi alapja, az Amerikai Könyvtárosszövetség, az ALA adatai szerint az Egyesült Államokban jelenleg százezernél is több könyvtár található, közöttük 9207 közkönyvtár, 3527 egyetemi könyvtár, 93 861 iskolai könyvtár és 9247 szakkönyvtár, a fegyveres erők 306, míg az államigazgatási szervek 1193 könyvtárat tartanak fenn. A könyvtárakban dolgozók számát félmilliónál is többre becsülik. Ezen belül legtöbben az iskolai, egyetemi és a közkönyvtárakban dolgoznak, nem csak könyvtárosi státusban.

	Könyvtáros	Könyvtári dolgozó	Összesen
Egyetemi könyvtárak	25 152	70 284	95 436
Közkönyvtárak	45 037	90 977	136 014
Iskolai könyvtárak	66 471	99 557	166 028
Összesen	136 660	260 818	397 478

A fenti adatok nem tartalmazzák az ún. speciális, vagyis szakkönyvtárakban dolgozók számát (mint például a kórházak, ügyvédi kamarák, vállalatok, üzleti és nonprofit szervezetek stb.), amit 2001-ben 15 300-ra becsültek. 2004-es adatok szerint szűkebb értelemben vett könyvtárosi állásban közel 160 000 ember dolgozik, több mint húsz százalékuk csak részmunkaidőben.

Valóban szükség van ennyi könyvtárosra az internet, mobiltelefon és Ipod Nano korában? Kétségtelen, hogy az olvasás és a könyvtárhasználat mint mindennapi

tevékenység leáldozóban van, ennek jeleit és okait avatott szakemberek hosszasan tudnák részletezni. Csak érdekességképpen: 2002-es adatok szerint az amerikai lakosság 95,7 százaléka naponta legalább egy óra hosszat néz tévét, 55,1 százalék végez valamilyen sporttevékenységet, és 46,7 százalék olvas. Talán derűsebb képet mutatnak az olyan adatok, miszerint az amerikai könyvtárak átlagosan heti 59 órát tartanak nyitva, az emberek kétszer olyan gyakran mennek könyvtárba, mint moziba, és hogy több a könyvtár mint a McDonald's gyorsétterem. Tehát mégis van igény a könyvtárak szolgáltatásaira és könyvtárosképzésre.

Az amerikai könyvtáros szakma nemcsak a diplomás bevándorlót fogadja szívesen (vagy legalábbis látszólag nagyobb lelkesedéssel, mint bármelyik más potenciális munkaadó), hanem bárkit, súlyra, nemre, korra, bőrszínre, politikai, nemi és egyéb beállítódásra való tekintet nélkül, aki legalább baccalaureátusi diplomával rendelkezik. Az egykor jól bevált és annyit emlegetett olvasztótégely-szemlélet teljesen háttérbe szorult ezen a téren is. A mindenfelől a szakmába áramló, vegyes kulturális, etnikai és iskolázottsági háttérrel rendelkező diákságot nem kívánják egybeolvasztani és a létező szakmához asszimilálni, hanem az alternatív variációt, a kulturális mozaikot preferálják. Talán nincs is más választás, nemcsak a hallgatók háttere, hanem a szakma jellege és a képzés célja miatt is. A meghirdetett program szerint a könyvtár szak feladata a szakma elméleti és gyakorlati alapjainak átadása révén olyan komplex informatikai ismeretekkel rendelkező, változatos orientáltságú könyvtárosok kibocsátása, akik a gyorsan változó környezetben képesek lesznek felelősségteljes pozíciók betöltésére, elfogadják és támogatják a változást a szakma fejlődése érdekében, és az ismeretszerzést, szakmai továbbképzést és a tanulást élethosszig tartó folyamatnak tekintik.

A könyvtár szakon az Amerikai Könyvtároszövetség által akkreditált, könyvtárosdiplomát nyújtó (*MLS*, vagyis *Master of Library Science*, *MLIS*, tehát *Master of Library and Information Science*), általában a négyéves baccalaureátusi alapképzés utáni tanulmányokat értjük, amelyet az egyetem erre a célra fenntartott fakultásán (*Library School*) lehet egy vagy több év alatt elvégezni, teljes vagy részidős diákként. A megszorítás oka az a gyakorlat, hogy amerikai egyetemi, kutatói, iskolai vagy közkönyvtárban kizárólag olyan szakembert alkalmazhatnak könyvtárosi minőségben, aki az említett diplomával rendelkezik. Ez élesen szétválasztja a könyvtáros és a könyvtárban dolgozó kategóriáját (*librarian*, illetve *staff* csoportra), jóllehet, az utóbbiak között is sok többdiplomás, esetleg a könyvtáros fizetésének dupláját is megkereső, és nem feltétlenül számítástechnikai vagy információtudományi diplomával rendelkező kolléga található.

Mivel a képzés mesterfokú (*graduate*), a felvétel is ennek megfelelően történik. A jelentkezőnek a felvételre benyújtott csomaghoz produkálnia kell egy nem túl alacsony GRE-eredményt (*Graduate Record Examination*), a baccalaureátusi diplomát és indexmásolatot legalább a hazai 4-esnek megfelelő átlaggal, egy motivációs levelet, amelyben a jelentkező kifejti, mi vonzza a könyvtáros szakmához, valamint be kell szerezni három vagy négy ajánlólevelet, amelyben a jelentkezőt jól ismerő oktató vagy munkaadó megerősíti, hogy a leendő könyvtárszakos képes lesz megfelelni a szigorú tanulmányi követelményeknek. Külföldiektől TOEFL (*Test of English as a Foreign Language*) eredményt is kérnek. Ez a felvételi rendszer részben kedvező, hiszen a matematikai készségeket és írásbeli kifejezőképességet mérő GRE vizsgán kívül nincs stresszes felvételi vizsga. Másrészt viszont nem ad lehető-

séget arra, hogy az oktatók személyesen találkozzanak a jelentkezőkkel, ami nagy melléfogásokhoz is vezethet. A csoporttársak tanulási és olvasási szokásaikat, készségeiket közelről látván néha kétségeim támadtak középiskolai végzettségük felől is. Persze itt sem feltétlenül kap mindenki diplomát, akit felvesznek.

Így vágott neki a nagy utazásnak szűkebb csoportom: az asztmás újságíró, az ex-alkoholista dzsesszgitáros, a PhD-vel rendelkező franciatanár, a fanyalgó művészettörténész, a jóképű üzletember, az öt gyermekét tisztességgel nevelő háziasszony, a művelt vegyészlány, az élénkvörösre festett hajú ügyvédnő, az orosz matematika-professzor, az erősen molett telekügynök, a nyomornegyedben dolgozó általános iskolai tanító, a cukorbeteg író, a spanyolajkú programozó, néhány PhD felé kacsingató ázsiai ösztöndíjas, hadd ne soroljam a szokásos egyetemistakorosztályból kilógókat. A négyéves *college*-ből frissen kikerült diákok mellett ugyanis az évfolyam fele 35 éven felüli, sőt, az összes diák egynegyede elmúlt negyvenöt éves. A legtöbben irodalom-, történelem- vagy nyelvszakosak, és közel felének van már másik *graduate* diplomája, beleértve a PhD-t, a jogi, üzleti és társadalomtudományi stb. mesterfokozatú végzettséget. Harminc százalék főállásban könyvtárban dolgozik, nyolcvanöt százalék nő. Értelemszerűen az eredeti foglalkozás jelentősen befolyásolja a majdani érdeklődési területet. A PhD-sek az egyetemi könyvtárakat szemelték ki, a gitáros zenei könyvtárosnak készül, az ügyvéd jogi egyetemi könyvtárban szeretne elhelyezkedni, a fiatal lányok között pedig igen népszerű a gyerek- vagy ifjúsági könyvtáros állás a közkönyvtárban. Ez utóbbi korosztályban a legnépszerűbb foglalkozás természetesen az iskolai könyvtárosé, ami teljes nyári szabadsággal jár.

A könyvtár szakok oktatási rendszere korántsem egységes. Általában minimum 36 kreditpontot kell összegyűjteni, többé-kevésbé szabadon választható kurzusok közül. Nálunk 15 kreditpontnyi alapkursus a diploma feltétele, a fennmaradó 21 kredit szabadon választható. Az alapkursusok elsősorban elméleti jellegűek, és a többi tantárgy tananyaga sem kifejezetten a mindennapi könyvtármunkára készült fel, hanem inkább PhD-re. Oda viszont csak a mesterfokozat megszerzése után lehet jelentkezni, ez még plusz 60 kreditet jelent, és leginkább egyetemi oktatói vagy legfelsőbb szintű könyvtár-igazgatási állásokra jogosít. Szakdolgozat és nyelvvizsga kevés mesterfokú programban követelmény, az ember elolvassa az elolvasnivalót, lelkiismeretesen végigül minden órát, hozzászól a vitához (ha van egyáltalán), időben beadja a házi feladatokat és megtartja az esedékes előadást vagy beszámolót. Emellett megpróbálja túlélni a kötelező csoportmunkát, amit diák és tanár egyaránt utál, de aminek fontos szerepe van a szakmai felkészítésben, abban a vonatkozásban, hogy hozzászokik az ember, hogy a fent említett változatos csapatból bárkivel képes legyen együtt dolgozni a jövőben.

A könyvtár- és informatikatudomány elméleti alapjainak elsajátítása mellett az alaptananyag része az információ szervezése, referenz források és gyakorlat, keresési stratégiák az on-line rendszerekben, illetve választható alapkursus még a könyvtárigazgatás vagy a tudásmenedzselés. A könyvtári számítógép-használattal kapcsolatos alapkursus ugyancsak kötelező, bár egyéni elbírálás alapján akár felmentés is szerezhető. Persze senki nem akarja könnyelműen eldobni magától a három, viszonylag könnyen megszerezhető kreditpontot. A hallgatók érdeklődésük és pályaorientációjuk alapján választhatnak specializált kurzusok közül. Az iskolai könyvtárosokra szigorú állami előírások vonatkoznak, amit a tanulmányi követel-

mények a viszonylag kötött tantervben és korlátozott választási lehetőségekben tükröznek. Ezért cserében a könyvtárosnál előkelőbben hangzó iskolai médiaszakember (*school media specialist*) címet viselhetik. Minden egyéb könyvtártípusban pályát kereső egyéni tanterv alapján tanul. Ennek összeállításában a diák által választott tanszéki oktató segít (*faculty adviser*), aki tanácsot ad, milyen kurzusokat és milyen sorrendben vegyen fel a hallgató, hogy a diplomakövetelményeknek időben megfeleljen.

A választható kurzusok között található a katalogizálás, könyvtári automatizáció, gyermek- vagy ifjúsági irodalom, felnőtt irodalom (vagyázat, nem *adult literature*, hanem *reading interest of adults*), állományfejlesztés, kutatómódszer-tan (benne a rettegett statisztika és valószínűségszámítás), digitális könyvtárak, információs rendszerek tervezése és működtetése, interfésztervezés, az olvasók tájékoztatása-oktatása, levéltári ismeretek, konzerválási ismeretek, adatkezelés, adatbázisok tervezése és működtetése, kompetitív intelligencia, metaadat-ismeretek, multimédia készítése stb. Az egyes referenz ágazatok mind egy-egy féléves tananyagot képeznek, mint például bölcsészettudományi, társadalomtudományi, természettudományi, orvosi, jogi, állami, gazdasági és közgazdasági információs források tanulmányozása, beleértve a nyomtatott és elektronikus formákat is, rengeteg ostoba feladattal, hogy aztán könyvtárosként semmilyen kérdésen ne lepődjön meg az a frissdiplomás. Ember legyen a talpán, aki képes eligazodni. Ráadásul nem minden tantárgyat oktatnak minden félévben, sőt, van olyan kurzus is, amelyikre csak minden negyedik félévben kerül sor. Érthető tehát a diák mellé kirendelt tanszéki oktató szerepe és az on-line diplomaszerezési forma egyre gyorsabb terjedése.

Hat kreditpont erejéig egyéni tanulás és könyvtári gyakornoki állás is választható. Az első előnye, hogy nem kell órára járni, viszont az órai munka sokszorosát várhatják el a diáktól – tanára válogatja. Hetente egyszer személyesen is be kell számolni a végzett munkáról a kijelölt oktató irodájában, szigorúan nyitott ajtók mögött. A vegyeszlány például a közeli patinás egyetem levéltárában robotolt egy félévet, a művészettörténész az egyik szakmai szövetség soron következő elnökének PR-munkáját végezte, jómagam pedig on-line tananyagfejlesztésben vettem részt hosszú hónapokon keresztül.

Gyakornoknak lenni nem csak a Fehér Házban divat, a könyvtárakon és levéltárakon kívül a multik is szívesen fogadják az ingyenmunkát, köztük a nagy gyógyszergyárak, egészségbiztosítók és a média is. A gyakornokság mindig felügyelet melletti, de valódi könyvtárosi munkát jelent, referenz-asszisztensként szinte ugyanazt a munkát végeztem a bölcsészkönyvtárban, mint a mellettem ülő könyvtáros. A japán csoporttársnő, a főállású dolgozók leépítése és kényszernyugdíjazása után a bérmegetakarítást növelte az egyik egyetemi könyvtárban, amikor gyakornoki féléve alatt audiovizuális anyagokat és mikrofilmeket katalogizált. A gyakornoki munkáról a diák naplót vezet, amelyben a napi eseményekre reflektál. Ezt heti gyakorisággal beadja a kijelölt tanszéki oktatónak, aki előtt havonta egyszer személyesen is referál a gyakornokok csoportos foglalkozásán. Ez a fórum adja talán az egyik legjobb keresztmetszetet a környékbeli könyvtárakról; az informális csatornák útján kiderül, hol lesz esetleg állás, illetve hova ne pályázzunk. A gyakornoki idő leteltével a diák összefoglaló elemzésben értékeli a végzett munkát, aminek része a könyvtári gyakornok-felügyelővel lefoly-

tatott értékelő megbeszélés, a tervezett és végzett munka értékelése, a tapasztalatok összegzése, és a javaslatok listázása, hogy mit kellene az adott könyvtárban megváltoztatni. De ezt szerencsére csak egy oktató olvassa.

A könyvtárszakos diák egyébként olcsó és kedvelt munkaerőt jelent a könyvtárak és levéltárak számára, hiszen mindössze 2-3 dollárral kell nekik többet fizetni óránként, mint amennyiért a hamis papírokkal dolgozó bevándorló süti a hamburgert a közeli alumíniumcsárdában (és ami töredéke annak, amit éttermi felszolgálóként vagy bárpultosként keresne, ami általában az *undergraduate* diákok között népszerű munka). Mégis mindenki csinálja: a könyvtári gyakorlat bármilyen formája a szakmai önéletrajz alapjait jelenti, emellett az ember egyéni, gyakornoki vagy részmunkaidős főnökei lesznek majdan azok, akik állás pályázatoknál rávehető az ajánlólevél megírására. A szóbeszéd szerint egy jövevű cég vagy egyetem fejleces levélpapírján írott ajánlólevél kevésbé gyorsan végzi a szemétkosárban. Más kérdés, hogy az egyetemi könyvtárak például nem ajánlólevelet kérnek, hanem csak neveket referenciaként, akikkel kapcsolatba lépnek, ha a jelentkezők esélyesnek tartják a személyes elbeszélgetésre is. Önéletrajzba írhatóak még az egyetem és a szakmai szervezetek által adott díjak és kitüntetések, amelyek inkább dicsőséggel járnak, mintsem anyagi elismeréssel. Jutalmazták a legjobb diákot a levéltári, jogi, orvosi, üzleti stb. szakmai könyvtárosszervezetek, az iskolai könyvtárosok és maga az egyetem is ad néhány kitüntetést.

Ha már itt tartunk, plusz pont lehet még az önéletrajzban a sok közösségi munka. Ez persze *nekünk* másként hangzik, de a diákszervezetek valóban érdemi szerepet vállalnak az egyetemen. Ennek legjobb bizonyítéka a lényeges közlendőket tartalmazó levelezőlista, amiről a világejrt sem szeretnénk lekerülni végzett könyvtárosként sem. A szervezetek az országos szakmai szervezetek diákszervezeteiként működnek, rendes költségvetésük, szabályzatuk és tisztviselőik vannak. Az egyik ilyen szervezet vállalta fel az új diákok pályogatását: gólyatábor helyett a militarista ihletésű kiképzőtábor (*bootcamp*) vezeti be a tájékozatlan kezdőt, amit teljesen egészében diákok szerveznek és bonyolítanak. Egy napha belesűrítve tökéletesen elég arra, hogy megismerkedjen az ember az egyetemmel, megtudja, hogy és hol kell e-mail címet, diákigazolványt és parkolóhíltát szerezeni, a levelezőlistákra felíratkozni, saját weboldalt létesíteni, ahova majd a házi feladatok kerülnek, és főképpen hogyan lehet jelentős összeget megtakarítani a tankönyvek csereberéjével. Ez jól kiegészíti a hivatalos, körültekintően összeállított on-line orientációs csomagot, ami a tanszék weboldalán található. A helyi diákszervezetek mellett szinte minden oktató bátorít arra is, hogy használjuk ki a diákstátus adta kedvező díjakat a könyvtáros szakmai szervezetben, illetve ezek konferenciáin, próbáljunk bekerülni a szakmai és informális hálózatokba, és tagságunkat természetesen listázzuk az önéletrajz ide vonatkozó helyén.

A szakmával való közelebbi ismerkedés viszonylag egyszerűen megvalósítható formája még az ún. *job shadowing* az egyetemi könyvtárakban, az Egyetemi és Kutatói Könyvtári Szervezet (ACRL) támogatásával. A könyvtárszakos hallgató egy önként vállalkozó könyvtárost követ árnyékként egész nap, és így bepillantást nyerhet az adott könyvtár szervezeti felépítésébe, a feladatok sokféleségébe, illetve a könyvtárosi állások közti különbségekbe.

A lehetőségek ellenére a frissen végzett diplomások egyöntetűen arról panaszkodnak, hogy nem az általuk elgondolt, a könyvtárosi hivatásra felkészítő, gya-

korlati képzésben részesülnek, a könyvtár szakok viszont nem erre kapják az akkreditációt. Az sem teljesen egyértelmű, hogy manapság a könyvtárak pontosan milyen képzettségű szakembereket kívánnak alkalmazni, bár abban egyetértenek, hogy a gyakorlati tapasztalat, a fent említett gyakornoki vagy részmunkaidős munka elengedhetetlen.

De úgy látszik, nem elégséges, mert ha mindezt teljesítette az ember, akkor azóta már rég itt kéne lenni a könyvtárosok Kánaánjának csoportom minden végzett tagja számára. Páran lassabbra vették a tempót, és még tanulnak, a frissdiplomások közül viszont az ingatlanügynök továbbra is házakat mutogat, a programozó programoz, a vegyészlány két, egymástól ötven kilométerre lévő könyvtárban dolgozik félállásban (egyik egyetemi, a másik közkönyvtár, mint diákkorában, lásd fenn), az író újfújásági regényén dolgozik önéletrajza és az azt kísérő bemutatkozó levele csiszolgatása mellett, a dzsesszgitáros pedig könyvtárossegédként könyvtárközi kölcsönzést adminisztrál, de ha jó napja van, néha kottákat is pakol. Igaz, az ázsiai diákok diákvizuma PhD-programra módosult, és az iskolai és tinikönyvtárosok is elég jól állnak, szinte mindegyiknek biztos állása volt az utolsó félévben, minimálbérért. Ez egybevág azzal, hogy az évente mintegy 5000 végzős közül nincs mindenki számára állás ott és ahol a legjobban szeretné, bár az előrejelzések szerint a közeljövőben nyugdíjba menő könyvtárosgeneráció jelent némi reményt az álláskeresőknek.

Vagyis visszatértünk a „START” mezőre, immár szakirányú végzettséggel is rendelkező könyvtárosaink ismét álláskeresőként szembesülnek a valósággal. Műveltségünket fitogtatva, a helyzet reménytelen, mint a huszonkét diplomával rendelkező könyvtároskollégánk, a Noah Wyle által megszemélyesített északnyugati állásinterjúja a Titkok könyvtárában (lám, a Vészhelyzet Carter doktora is pályát módosított), de nem komoly: a könyvtárosi állások követelményei között szerepel a könyvtárosi diploma, egy másik szakterületen szerzett PhD, programozási szintű számítástechnikai és szakmai gyakorlat, esetleg néhány idegen nyelv ismerete. Mindez persze nem vagylagos elvárás, hanem afféle amerikai feleletválasztós tesztmegoldási válaszként „*all of the above*”, mind az összes együttvéve. Az álláshirdetések között a pálmát kétségtelenül a szakirányú PhD-t, könyvtárszakos diplomát, dokumentált programozói, weboldal-készítői tapasztalatokat és tizenhét nyelv ismeretét preferáló közép-amerikai egyetem könyvtára viszi. Frissdiplomás könyvtárosunk pedig – csakúgy, mint a filmbeli könyvtáros – nem hírnevet akar, csak egy állást.

Hajnal-Ward Judit

Komáromi főhajtás id. Szinnyei József életműve előtt

Bevezető

Idősebb Szinnyei József Komáromban született 1830-ban. Komárom védőjeként részt vett az 1848/49-es szabadságharcban. 1853-ban nősült, 1854-ben költözött Pozsonyba, 1869-ben Pestre, ahol 1872 decemberétől az Egyetemi Könyvtár munkatársa, 1876 decemberétől 1878 októberéig a könyvtár ideiglenes igazgatója. 1884 júliusától a Magyar Nemzeti Múzeum részlegként létrejött Országos Hírlapkönyvtár vezetője, kezdetben egyetemi könyvtárosi állása mellett, 1888 novemberétől a múzeumi könyvtár tisztviselőjeként. 1893. január végétől 1894. január elejéig a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárának megbízott igazgatója. A hazai hírlapirodalom történetét bemutató közleményeit 1862-ben kezdte közzélni a Vasárnapi Ujság. 1869–1870-ben az Aigner Lajos-féle Magyar Könyvészetben, 1870–1894 között a Vasárnapi Ujságban, 1895–1904 között pedig a Magyar Könyvszemlében jelentek meg éves sajtóbibliográfiái. 1891-től 1914-ig adta ki Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése a *Magyar írók élete és munkái* 14 kötetét. 1897-ben királyi tanácsosi címet kapott, a Magyar Tudományos Akadémia 1899-ben választotta meg levelező tagjának. És ha felsorolnánk még sajtórepertóriumainak, könyvészeiteinek, helytörténeti és családtörténeti munkáinak, lexikoncikkeinek stb. megjelenési évét, akkor is arra jutnánk, hogy a 2006. év vonatkozásában semmilyen „kerek” évfordulót nem lehet megállapítani id. Szinnyei József életével, működésével kapcsolatban.

A könyv

Nem is ezért, nem is egy évforduló okán került ki 2006 végén a révkomáromi NecArte nyomdából *Id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtártudós, akadémikus életműve* című, *A tudósok biobibliográfiusa* főcímnű, a címloldal előfejlében *Akadémiatörténeti kutatások* megnevezést viselő kötet. Egyszerűen csak azért, mert egy OTKA-program keretében most fejeződött be id. Szinnyei életművének, kiterjedt levelezésének, kéziratainak, naplójának és nyomtatásban megjelent írásainak az összegzése, most vált az *A. Szála Erzsébet* által vezetett kutatás eredménye közreadhatóvá.

A kötet nem előzmény nélküli: mások is állítottak már össze id. Szinnyei József-műjegyzéket. Mindaddig a legrészletesebb 2002-ben, nemzeti könyvtárunk alapításának 200. évfordulója alkalmából jelent meg *Id. Szinnyei József emlékezete* címmel a Magyar Tudománytörténeti Intézet kiadásában. Anyagát – Szinnyei mű-

velődéstörténeti és sajtótörténeti írásaiból – *Gazda István* rendezte sajtó alá. Ennek a kötetnek a függelékében található Szinnyei cikkeinek, az azokból készült különlenyomatoknak, valamint az önálló műveknek a bibliográfiája – szintén Gazda István összeállításában.

Tulajdonképpen ez a biobibliográfia szolgált alapjául a fentebb említett, 2006 végén megjelent 216 oldalas kötetnek, amely a *Magyar tudománytörténeti szemle könyvtára* című sorozat 56. tagjaként jelent meg. A kiadvány széles körű intézményi összefogás eredményeként született meg. A bibliográfiai anyaggyűjtést *Perjámosi Sándor*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa végezte. A gyűjtést a már említett Gazda István, a Magyar Tudománytörténeti Intézet (Piliscsaba) igazgatója egészítette ki, és ő rendezte sajtó alá a teljes anyagot. A sajtó alá rendezésben munkatársa, *Bodorné Sipos Ágnes* működött közre. Az ajánló előszót a révkomáromi Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma igazgatója, *Fehér Csaba* írta. A Szála Erzsébet, a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Sopron) dékánja nemcsak a kutatást vezette, hanem a bevezető tanulmánynak is a szerzője. A kötet illusztrációit *Nagy Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője bocsátotta a kiadók (az előbbi négy intézmény) rendelkezésére.

A két – kevésbé közismert – Szinnyei-ábrázolás a keménytáblás borítófedélen látható. Dicséretes hogy a kiadvány kötött formában jelent meg, ezzel biztosítva, hogy nyugodtan lehet forgatni, keresgélni benne, nem esik szét a használat során. Merthogy úgy gondoljuk, igencsak érdemes használni az akadémia-történeti, könyvtörténeti, könyvtártörténeti témák iránt érdeklődőknek éppúgy, mint a sajtótörténészeknek, irodalomtörténészeknek, történészeknek, művelődéstörténészeknek, helytörténészeknek és természetesen bibliográfusoknak, lexikonszerkesztőknek. Ugyanis az *Ajánlás* és a *Bevezető* után az eddigi legteljesebb bibliográfiai összegzése következik id. Szinnyei József életművének – logikus szerkezetben, jól áttekinthető rendszerezéssel.

Az összeállítás Szinnyei szakirodalmi munkásságáról készült részleges, illetve munkásságát is tartalmazó bibliográfiákkal indul. Utána következik a fő rész: 1852 és 1915 között megjelent általa írt könyvek, könyvrészletek, cikkek, könyvészeti, sajtóbibliográfiai összeállítások, továbbá az általa lektorált nagyobb munkák. Az anyag évenként, azon belül témák szerint van csoportosítva. A témák: *Fordítások*, *Sajtótörténet*, *Könyvtárak*, *Művelődéstörténet*, *Helytörténet*, *Vármegyétörténet*, *Magyarország története 1848/49-ben*, *Publicisztika*, *Irodalomtörténet*, *Naplójegyzetek*, *Családtörténet*, *Lexikonok*, *Könyvészet (bibliográfia, repertórium)*. A sajtótörténeti csoportba kerültek a kurrens hírlapirodalmi bibliográfiák, a helytörténetnél a településnév is szerepel alcsoportként, a *Magyar írók élete és munkái* pedig a lexikonok között kapott helyet. A *Magyar írókon* belül alcsoportba találhatjuk a füzetes formában történt kiadást a megjelenés hónapjának adatával, s egy következő alcsoportban ezek egybekötött változatának adatait.

Szinnyei munkájához kapcsolva szerepel az adott írás előzménye, a munkára vonatkozó ismertetés, mások hozzászólása, illetve Szinnyei válasza. A cikknél látható, ha Szinnyei álnevet használt, és az is, ha névalírás nélkül jelent meg. Ez utóbbiakat Szinnyei naplója vagy egyéb utalásai alapján lehetett azonosítani. Ugyanúgy a bibliográfiai tételben találhatóak az írások újraközléseinek adatai. Félkövér betűk emelik ki a nagyobb önálló művek címeit, dőlt betűkkel olvasható a leírásokhoz szükség szerint fűzött annotáció. A további kiegészítő magyaráza-

tokat az összesen 140 lábjegyzet valamelyike tartalmazza. Szinnyei munkáinak bibliográfiáját a róla készült, öt bemutató egykorú írásk tételei, valamint a rövidítések jegyzéke zárja.

A könyvbemutató

Id. Szinnyei József életében és munkásságában mindig fontos szerepet játszott szülővárosa, Komárom, a „komáromiság”. A II. és III. osztály kivételével az ottani Szent Benedek-rendieknel járta ki a gimnázium I–VI. osztályát. 1848 augusztusától a komáromi vár védőjeként szolgált, egészen a vár 1849. októberi kapitulációjáig. Utána 1853 augusztusáig, házasságkötéséig lakott a városban. Helytörténeti, családtörténeti munkái között számos írás szülővárosával kapcsolatos. Rendszeres szerzője, tudósítója volt a helyi lapoknak. Sok könyvet adományozott a komáromi vármegyei könyvtárnak.

Nemcsak Szinnyei kötődött városához, a város is elismerte szülöttét: a Komárom vármegyei és Városi Múzeum-Egyesület 1905-ben tiszteleti tagjává választotta. öt évvel később – nyolcvanadik születésnapja alkalmából – a város díszpolgára lett. A XXI. században is megbecsülik emlékét. 2003. június 26-ától a Ferences barátok utca 21. szám alatti kis ház falán emléktábla hirdeti magyar és szlovák nyelven, hogy „*Ebben a házban született 1830. március 18-án Szinnyei József bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, akadémikus*”. A városi könyvtár 2005. július 1-jétől viseli Szinnyei József nevét.

Érthető tehát, hogy a Szinnyei-biobibliográfiát tartalmazó könyv 2007. március 9-ei bemutatójára és a hozzá kapcsolódó tudományos ülésszakra nem is kerülhetett máshol sor, mint a szlovákiai Révkomáromban, ott is a Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeumának dísztermében, ahol II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Jókai Mór mellett további XIX. századi, XX. század eleji helyi személyiségek (köztük Ammann Jenő egykori polgármester, Antal Gábor református püspök, felsőházi tag vagy Baranyay Géza múzeumegyesületi elnök) megfestett arcképe tekintett le a résztvevőkre.

A rendezvény előadói többségében a kötet létrehozásában közreműködő személyek voltak. Fehér Csaba múzeumigazgató – az ülésszak elnökeként – bevezetőjében arról beszélt, hogy „*kevés olyan város van a Kárpátok ölelte hazában, amely a magyar irodalomnak annyi jelesét ringatta bölcsőjében, vagy látta vendégül az édesanya szeretetével, mint Komárom.*” Itt született Jókai Mór, a bencés gimnáziumnak volt a tanára Baróti Szabó Dávid, itt adta ki Péczeli József az első magyar ismeretterjesztő folyóiratot, a Mindenest Gyűjteményt. Itt volt reménytelenül szerelmes Lillába Csokonai Vitéz Mihály, és itt született Kultsár István író, szerkesztő, pesti színiigazgató, a komáromi vármegyei könyvtár megalapítója. A sorba tartozik idősebb Szinnyei József is, akinek életművét bemutató kötet 2006. évi kiadása éppen a komáromi nyomdászat születésének 300. évfordulójára esett. A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeum számára fontos és ünneplésre okot adó e munka megjelenése, mert egy újabb lépés a szülőföld jeles szülötteinek kutatásában, dokumentálásában, gyarapítva ezzel az egyetemes magyar kultúrát.

A Szála Erzsébet arról tartott előadást, hogy az OTKA program keretében történő kutatásuk egyik célja az, hogy feltárják az egykori akadémikusokról készült bi-

ográfiákat és bibliográfiákat. A XIX. századi akadémikusok munkásságának hiteles forrásához úgy tudnak csak eljutni, ha előbb összegzik Szinnyei életművét, kiterjedt levelezését, kéziratos jegyzeteit, naplóit és nyomtatásban megjelent munkáit. Az anyaggyűjtést végző Perjámosi Sándor előre megtervezett kutatási program alapján kereste fel a gyűjteményeket (köztük a rendezvénynek helyet adó múzeum Kultsár István Könyvtárát), igyekezett felkutatni a félig-meddig ismeretlen dokumentumokat is, és az autopszia módszerével írta le vagy ellenőrizte a publikációk címét, azok pontos terjedelem-adatait. Szinnyei kéziratos naplói vagy levelei segítségével igyekeztek azonosítani az álneven vagy névtelenül megjelent írásokat. Szinnyei munkásságát A. Szála Erzsébet hat nagy csoportba sorolva mutatta be és értékelte: 1. naplójegyzeteinek cikksorozatban vagy önálló kötetként megjelent kiadásai; 2. helytörténeti, családtörténeti munkái (köztük a Sziklay–Borovszky vármegye-történeti sorozat kötetei munkálataiban való részvétel); 3. hírlaptörténeti, sajtóbibliográfiái munkái (köztük a Pallas Nagy Lexikona sajtótörténeti szócikkei); 4. folyóirat-repertóriumok; 5. írókról (Jósika Miklós, Jókai Mór, Petőfi Sándor stb.) önállóan vagy különnyomatként megjelent életmű-bibliográfiák; 6. biobibliográfiája, a *Magyar írók élete és munkái*.

Kevesen tudnak többet Révkomárom múltjáról, nevezetes személyiségeiről, mint *Szénássy Zoltán* nyugalmazott középiskolai tanár, helytörténész, az újra megalakult Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület alapítója és jelenlegi tiszteletbeli elnöke. Ő Szinnyei személyét a komáromi utcákhoz, házakhoz fűződő „emlékmorzskákkal” hozta közel a hallgatósághoz. A városnak nincs olyan utcája, amely ne őrizné Szinnyei lába nyomát. Szülővárosában végezte az elemi iskolát, itt kezdte gimnáziumi tanulmányait az egykori bencés gimnáziumban (jogutódja a mai Selye János Gimnázium). 1848-ban Komáromban kapott nemzetőrként kiképzést, majd amikor októberben honvédségi szolgálatra jelentkezett, a térparancsnoki irodába került, ami az akkori Dumcsa-házban (a mai Klapka téren) volt. Naplóját, amelyet később a Komáromi Lapokban folytatásokban adott közre, már ekkor rendszeresen vezette. Így örökítette meg azt is, amikor novemberben Kossuth Lajos – Pozsonyból Pestre utaztában – megállt Komáromban, és megszemlélte a várat. Szinnyei a szabadságharc utáni években sógora, Beöthy Zsigmond házában lakott és dolgozott. Az ún. Beöthy-ház a Rozália tér 2. szám alatt volt, amely 1982-ben a városrendezés áldozata lett. Szénássy tanár úrnak is jelentős szerepe volt abban, hogy az egykori Gombai soron, Szinnyei szülőházának utcai frontjára pár éve emléktábla került.

A következő előadó *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője volt, aki szerint Szinnyei magángyűjteménye – hozzágondolva, hogy egy biztosítóintézeti tisztviselőről, majd könyvtárnokról van szó – mai szemmel nézve elképesztő mennyiségű és értékű volt. Az 1880-as évek közepén a kereken 84 ezer darabos gyűjtemény kisnyomtatványokból, gyászjelentésekből, ponyvafüzetekből, naptárakból, színlapokból és hírlapszámokból állt. (A kereken 15 ezer hírlapszám mintegy háromezer féle hírlapból származott.) Szinnyei javasolta először egy országos hírlapkönyvtár létrehozatalát. Miután többszöri javaslata nem vezetett eredményre, 1880 novemberében arra az elhatározásra jutott, hogy a hírlapirodalom-történet és a hírlapkönyvtárak propagálása érdekében *Hírlap a Hírlapokról* címmel egy szaklapot szerkeszt és ad ki. A lap programját is megfogalmazta 12 pontban, de az előfizetési felhívás szétküldésére már nem került sor, lapkiadáshoz értő barátai lebeszéltek az eleve bukásra ítélt vállalkozásról.

Szinnyei küzdelme azonban nem volt hiábavaló: a kultuszminiszter, Trefort Ágoston támogatásával a három nagy budapesti könyvtár (múzeumi, egyetemi, akadémiai) hírlapállományából 1884-ben létrejött az Országos Hírlapkönyvtár, amelynek vezetésére ő kapott megbízatást. Erről már Nagy Zoltán, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője beszélt. A hírlapkönyvtár kezdetben a múzeum önálló osztálya, majd 1888 végétől a Széchényi Könyvtár egyik részlege volt. A nemzeti könyvtárnak a budai Várba való felköltözésekor szűnt meg a Hírlapkönyvtár különállása. Az 1960-as évek végén viszont megindult a nemzeti könyvtárban a hírlapok mikrofilmezése, amelynek állományvédelmi szempontból igen nagy a jelentősége. Amit Sinnyei megálmodott – hogy tudniillik a teljes magyar hírlapállomány egy helyen legyen elérhető –, az a mikrofilmezési program keretében teljesebbé válik. Eddig kerekén 70 millió mikrofilmkockával rendelkezik a Mikrofilm-tár. Más könyvtárak állományából lehetőség nyílik az OSZK-ban hiányos hírlapokat mikrofilmen kiegészíteni, sőt az országhatáron túl lévő magyarlakta területekről (így Révkomáromból is) számos dokumentumot sikerült mikrofilmen pótolni. A révkomáromiak együttműködésével került sor 2000-ben a Komáromi Lapok és a Komáromi Értesítő 1849-es számainak hasonló kiadására is.

Perjámosi Sándor azt a tizenegy hónapot értékelte, amely idő alatt Sinnyei a Széchényi Könyvtár ideiglenes vezetője volt. *(Előadásának szerkesztett szövege e cikk után olvasható.)*

Gazda István szerint az hazai egyetemek tematikájában az irodalmi összefoglaló tananyag nem támaszkodik kellőképpen Sinnyei munkásságára. A hallgatóknak Sinnyei alapján, s az általa alkalmazott módszerekkel kellene forráskutatást tanulniuk. Hatvan éven át vezetett naplójából tudjuk, hogy mikor melyik könyvet vette kézbe, milyen hírlapot dolgozott fel, milyen tudományos ülésen vett részt. A *Magyar írók élete és munkái*hoz kb. 40 ezer életrajzot gyűjtött össze, az érdemi válogatás után majd' 30 ezer maradt. 1890-től egészen haláláig minden nap dolgozott, naponta három életrajzot (műjegyzékkel) készített, nagyjából húsz éven keresztül. Ehhez azt is tudnunk kell, hogy a kapott életrajzok sok esetben hevenyészett, pontatlan bibliográfiai közléseit Sinnyeinek kellett pontosítani. (Hasznos lenne a Sinnyei által rövidítve hivatkozott forrásművek feloldását elkészíteni!) Hihetetlen munka van tudományos repertóriumaiában is. Ezeknek csak egy része jelent meg nyomtatásban, a tervezett folytatás kézírata valamikor még megvolt – jó lenne megtalálni és kiadni. A most megjelent életmű-bibliográfiának teljességét kb. 98 százalékosra lehet becsülni.

Záradék

A közreadó testületek részéről a kötet megjelentetése, valamint a tudományos konferencia megrendezése tiszteletteljes főhajtás volt a komáromi születésű sajtótörténész, helytörténész, bibliográfus és biobibliográfus emléke előtt. Úgy gondoljuk, ehhez a könyvtáros társadalom is csatlakozhat egy elismerő főhajtással a Sinnyei-életmű kötetének szerkesztői előtt.

Kéglai Ferenc

Id. Szinnyei József a Nemzeti Könyvtár élén (1893–1894)

Aki egy kicsit is foglalkozott idősb Szinnyei József életével, munkásságával, tudja, hogy a hírlapkönyvtár létrehozása, megalapítása és később a Nemzeti Könyvtár – vagy ahogy akkoriban hívták, a Múzeumi Könyvtár – hírlaposztálynak vezetése az ő nevéhez fűződik. Azonban Szinnyei nevéhez a Nemzeti Könyvtáron belüli működése idején nemcsak a hírlaptár vezetése kapcsolódik, hanem magáé a teljes könyvtaré is.

Id. Szinnyei József életéről sok mindent tudunk. Életéről, munkásságáról ő maga is sok helyen megemlékezik, életrajzát saját biobibliográfiájában is közreadta 1909-ben. Ez néhol részletes, másutt viszont hiányos.

Szinnyei sok ezer író életét és írói munkásságát írta meg az elérhető adatokhoz képest a legteljesebben, ugyanakkor azért, akiéről a legteljesebbet írhatta volna – azaz a sajátját – felületesen. Id. Szinnyei József bibliográfiáját készítve¹ rá kellett jönnünk, hogy saját életművének felsorolásánál szembeötlő hiányosságok mutathatóak ki. Néhol lényegtelen kis cikkeket emel ki, másutt viszont jelentős alkotásait vagy közreműködéseit hagyja feledésbe merülni. Ilyennek nevezhető többek közt, hogy a Pallas Nagy Lexikona számára a sajtótörténeti szócikkeket ő írta, avagy hogy a Borovszky Samu névvel fémjelzett *Magyarország vármegyéi és városai* című vármegye-történeti monográfia-sorozatnak is állandó munkatársa volt. De nemcsak az irodalmi munkásságáról számol be néhol felületesen, hanem az életrajzi adatai közül is hiányzik olyan, ami pedig dicsekvésre adhatott volna okot, s ez eddig szinte minden id. Szinnyei Józsefről szóló életrajzból kimaradt.

Az 1890 körüli évekről, pályájának alakulásáról az alábbi írja a *Magyar írók élete és munkái* XII. kötetében, azaz mivel akkoriban ez a mű füzetes kiadásban jelent meg, a 116. füzetben: „1888. nov. 9. az egyetemi könyvtártól a M. N. Múzeum hírlapkönyvtárához őri minőségben áthelyeztetett. 1901. igazgatóórré nevezték ki. 1896. szept. 21. a kereskedelmi miniszter az ezredéves országos kiállítás II. (közművelődés) csoport jury-tagjának nevezte ki, működéséért 1897. febr. 2. ő felsége legfelsőbb elismerését és a miniszter köszönetét nyilvánította. Ó felsége 1897. ápr. 29. kelt okirattal a királyi tanácsosi címet adományozta.”

Ez így rendben is van, az adatok pontosak, de valami lényeges mégiscsak hiányzik ebből a felsorolásból.

Az Országos Széchényi Könyvtárban található egy márványtábla, amelyen a Magyar Nemzeti Könyvtár igazgatói vannak feltüntetve. E tábla szerint id. Szinnyei József 1893–1894 között a könyvtár igazgatója volt.

Nem tudható, hogy elhallgatása önéletrajzában állítólagos szerénysége lett volna. Ebben mindenképpen kételkedhetünk, mivel ennek ellentmondani látszanak naplóbejegyzései. Tény azonban, hogy Csáky Albin, az akkori vallás- és közok-

tatásügyi miniszter Szinnyei József hírlapkönyvtári-ört, 1893. január 26-i hatállyal a „múzeumi könyvtár ideiglenes vezetésével” bízta meg.²

Előzménye egy 1892 őszén a Nemzeti Múzeum és a Könyvtár körül kipattanó, majd egyre dagadó botrány volt. Ennek folyamányaként a könyvtárban, de azon belül is elsősorban a kéziratárban revíziót tartottak, amelynek során hanyag kezelést, hiányokat, visszaéléseket állapítottak meg. Ezért Csontos János kéziratári ör ellen fegyelmi vizsgálatot folytattak, aminek következtében Csontosit fölfüggesztették a hivatalából. Végezetül menesztették őt is és a könyvtár akkori vezetőjét, Majláth Bélát is, aki 1879-től volt a Magyar Nemzeti Könyvtár igazgatója. Majláthot a felsoroltakban ugyan nem tartották vétkesnek, viszont abban igen, hogy elmulasztotta az ellenőrzést. Hogy ez a vizsgálat jogos volt-e, nekem nem tisztem értékelni. Valószínűleg a könyvtár történetének egyik legsötétebb ügye és legnagyobb korrupciós botránya volt, melynek a háttérben egyes elképzelések szerint Pulszky Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának politikai szerepvállalása állott, a támadás valójában őt irányozta volna...³

Szinnyei nem számított a kinevezésre. Mikor Majláth Béla másfél héttel korábban szabadságolás címén elhagyta a könyvtárat, Fejérpataky Lászlót bízta meg a könyvtár ideiglenes vezetésével⁴, s ő már egészen magáénak tudta a hivatalát, mindenki más is Fejérpataky kinevezésére számított.

Naplója szerint váratlanul érte Szinnyeit, hogy január 27-én, tehát a hivatalos kinevezés dátumát követő napon Pulszky behívatta magához, és felolvasta a miniszteri rendelet reá vonatkozó részét. Fejérpatakyt ekkor a kéziratár vezetésével bízták meg. Szinnyei ezt úgy értékelte, hogy az elmúlt időszakban őt ért sérelmek (ilyet ő sokszor gondolt!) végre megtoroltattak. Ekkor ezt írta Naplójába: „Szerencsétlen nap volt ma Csontos János s Majláthra nézve, mert alig végeztem jó olvasás után a naplóírást, reggelit és sétát, szivarozgatva megkezdtem az életrajzírást, hívat Pulszky, leültet és a miniszteri ítélet reám vonatkozó passzusát felolvasta: megbízatik a könyvtár ideiglenes vezetésével., valamint Fejérpatakyt a Csontos János vezetésével bízták meg; ezzel megmutatták oda fön, hogy Majláth mily igazságtalan volt, midőn nem engemet, kit megilletett volna, de Csontos Jánost, ha ez nem volt ott, Fejérpatakyt bízta meg a helyettesítéssel. Még legutóbb is! Ez aztán a nemezis! Az Isten keze! Mint rendesen mentem föl, gratuláltak; Fejérpataky sietett a kulcsokat átadni, utalványozási Naplót; kisebb fizetéseket utalványoztam, izgattott voltam, szóval igen keveset dolgoztam, a hírlapokkal is végeztem...”⁵ Ugyanitt pár sorral lejjebb azt is lejegyzí, hogy „...eljött Szűry Dénes, Csáky miniszter úr titkárja; elmondta, hogy ő csinálta az ítéletet, hogyan fogadták a könyvtárban? „Jól!” De a Pulszky levett; ő is azt tartja t.i. Szűry, hogy kár az öreg 78 éves [korában] bántani.”

Másnap tele volt a sajtó az ítélettel. „Megindul a hajsza, minden lapban benne van az az egész miniszteri ítélet, végén megbízatásunkkal! Ez már sok is a büntetésből. De következik újabb kudarczom, csak békén törtenessék. A P. Naplóban azt is oda tették, hogy Fejérpataky van kiemelve; ezt el is hiszem, mert már úgy is viselkedett, dühös volt, midőn Majláthot helyettesítette; aztán Szalaynál elúszathatott, mert csak félre vonulva nézi megbízatásomat; csak már tisztességgel kihúzhattam magamat; de Fejérpataky igazgatásától is félek...”⁶

A fegyelmi ügy végleges lezárásáig hónapok teltek el. 1893. október 22-én a könyvtár igazgató-óri állására pályázatot írtak ki.⁷ Ezen Szinnyei már nem indult.

és csak sejteni lehet az okát. A pályázat lezárulásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1893. december 24-én kelt elhatározásával Fejérpataky Lászlót nevezte ki a könyvtár igazgatójává. Fejérpataky Szinnyei ideiglenes vezetése alatt is az ő helyetteseként is működött több ízben, és 1894. január 4-én letett esküjével hivatalosan is a könyvtár vezetőjévé vált⁸, ezt a tisztségét 1919-ig viselte.

Összegezve a fentieket: *id. Szinnyei József a Nemzeti Könyvtár élén körülbelül kicsit több mint 11 hónapot töltött el.* De mit is tehetett 11 hónap alatt ebben a pozícióban, főleg úgy, hogy anyagilag nagyon is meg van kötve a keze és szinte minden nagyobb kiadásnál engedélyhez kellett folyamodnia? Legelsősorban folytatta mindennapi megszokott munkáját, ami kiegészült a könyvtári teendőkkel is. Így ír egyik délelőttjéről, persze csak azután hogy otthoni teendőiként már megírta a naplóját, háromszor körbesétálta a Múzeumot, megreggelizett és a Magyar írókon is dolgozott: *„9-kor félre a könyvtárba, nyugtát megírtam. Sok idő. A félre tett hírlapokból is 300-at lemorzsoltam, átnéztem, megszámláltam, beírtam; aztán lementem, ott is félrerakott hírlapokat pusztítottam íróasztalomnál, de sietnem kellett abban kaptam és föl. Folytattam a kutatást további életrajzokhoz, már a levélírás késő, nem jön válasz úgy se. Céduláim szerint folytattam a munkát, bizony, hogy gondot ad, hogy tisztességesen nézzen ki a füzet. ... Tehát előre, minél többet végezni. Jött Szípusz (Rákosi Viktor) levele. A vidéki lapok jegyzékét kéri, választ írtam. Lehetetlen, ott a kimutatásom a Vasárnapi Ujságban, vegyék meg. Ebéd:...”*⁹ A munkáját persze délután, sőt sokszor este is folytatta, naplójába gondosan bejegyezve, hogy mit olvasott, avagy felesége mit olvasott föl neki. Sokszor panaszkodik Naplójában arra is, hogy *„Sok a tedd ide, tedd oda, utalványozás, elég bajt okoz”*¹⁰.

Mindennapi feladatai közé tartozott ebben az időben a *Magyar írók élete és munkái* folyamatos folytatása, bibliográfiai, repertórium munkálatok és a hírlaptári teendők. Az 1892/93-as könyvtári évben¹¹ a hírlaptárhoz 778 évfolyamnyi újság érkezett be 51 264 lapszámmal¹² a következő évben pedig már 909 évfolyam folyt be 54 627 számmal¹³, amit mind fel kellett dolgozni – a hírlaptárnál nem is voltak a feldolgozásban éves lemaradások. Ezen munkák egészültek ki a könyvtár mindennapi és nem mindennapi feladataival. Az ő ideiglenes igazgatásának idején vizsgálták át újra a régi magyar irodalmat 1711-ig, és jelent meg a gyűjteményről a végleges repertórium. Ekkor szerezte meg a könyvtár vásárlás útján Wenzel Gusztáv egykori jogtörténész, akadémikus több ezer darabra terjedő oklevél- és levélgyűjteményét, és ekkoriban kezdtek neki a könyvtár évtizedes lemaradásainak, elmaradásainak behozását és hiányainak pótlását. Így például ekkor láttak hozzá Horváth Mihály irodalomtörténész irodalmi hagyatékának feldolgozásához is, amely 1879 óta, azaz Majláth Béla igazgatóságának kezdetétől ládákból hevert, gyakorlatilag felbontatlanul. A „Csontos-ügy” magával vonta a kézirat szigorú revízióját is, ez hónapokon keresztül tartott. Megállapították, hogy hiányzik 18 középkori, 18 újabb kori és 2 keleti kézirat, továbbá *„A revízió alkalmával konstatáltatott az is, hogy 15 év óta egyetlenegy középkori kódex sem vétezt föl és hogy a többi megszerzett kéziratok legnagyobb része felvételten.”*¹⁵

Mindezeket túl Szinnyei rövid ideig tartó vezetése alatt három olyan dolog is történt, ami mellett nem mehetnek el észrevétlenül a könyvtár- és művelődéstörténészek.

Az *első a könyvtár átszervezése*. Eszerint 1893. július 7-étől a könyvtár gyakorlatilag is három, egymástól elkülönülő szervezeti egységből áll, (növekedénaplóját minden osztály külön vezeti) ezek az egységek a következők:

- a) nyomtatványok osztálya
- b) kézirat-, levéltári- és ősnymtatványok osztálya¹⁶
- c) hírlapkönyvtár.

Az osztályok élére egy-egy könyvtári őrt neveztek ki. Az osztályok, azaz az összes alkönyvtár adminisztratív és tudományos ügyeit egy, a miniszter által kinevezett igazgató-őr vezeti.¹⁷ Ez a szervezeti felépítés – kisebb-nagyobb változtatásokkal, újabb osztályok létrejöttével – gyakorlatilag a mai napig fennmaradt.

A *második a Magyar Könyvszemle újjászervezése*. Ez a magyar könyvtárügy egyik legfontosabb szaklapja, egyben Magyar Nemzeti Múzeum hivatalos közlönye, megindulásától kezdve a korábban már említett Csontos János vezetése alatt állt. Csontos bukásával e lap is magára maradt, ráadásul a lap gazdaságilag rendezetlen körülmények közé jutott, majdnem csődbe ment, és az utolsó években többször is előfordultak késedelmek. A lapból 1893 nyaráig csak az 1891. évi utolsó szám jelent meg. Elodázhatatlanná vált a folyóirat ügyeinek végleges rendezése. Ennek lehetséges módosítási megállapítására a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója id. Szinnyei Józsefet és Fejérpataky Lászlót kérte fel, akik megtették javaslataikat.¹⁸

A lap gondjait úgy látszott célszerűen megoldani, hogy a pénzügyeit teljesen a könyvtár vette kezelésébe, és a felügyeleti jogot a szerkesztővel szemben is biztosították. (A lap új szerkesztője Schönherr Gyula lett.) Továbbá a lapot az 1891-es évnél lezárták, és az 1892–1893-as évet összevonva új folyóiratot indítottak. Ettől kezdve a Magyar Könyvszemle negyedéves rendszerességgel jelent meg. A lap tartalmilag is megváltozott, bővítették; ugyanakkor a *Magyarországi Könyvészet* című bibliográfiai rovatot jó kötelességtörvény hiányában – mivel az így nem léphetett fel a teljesség igényével – megszüntették, rábízva azt a Magyar Könyvkereskedők Egyesületének szerkesztésére.

Szinnyei Naplójában ez év szeptember elsején följegyezte: „*Schönherr megcsinálta a M[agyar] Könyvszemle Programját, Fejérpataky revideálta, kitörölve a kettőnk nevét, tehát Schönherr győzött...*” – ugyanakkor más helyütt megjegyzi, hogy ő és Fejérpataky helyezték új alapokra a folyóiratot.

A *harmadik a köteles példányok ügye*. A köteles példányok hiánya leginkább a periodikáknál érezhető. Hiszen a könyveket akár évekig is tárolják a kiadók, beszerzésükre nem kell abban a pillanatban pénzt fordítani, lehet várni velük egy ideig. Ami leginkább feltűnő, az a hírlapok és folyóiratok hiánya, hiszen számozva, sor-számozva vannak, és azonnal kiténik, ha nem érkezett be valamelyik szám. Ugyanakkor ezeket néhány napnál, esetleg hétnél tovább nem őrzik a kiadók. Ráadásul Szinnyei évről évre feldolgozta az adott évben megjelenő hírlapokat, így a hiányok még látványosabban mutatkoztak meg.

A korábbi 1804. február 28-án kelt helyhatósági rendelet, majd az 1840. évi VI. tc., illetve az 1848. évi XVIII. tc. a köteles példányok beszolgáltatásáról nem rendezte pontosan annak menetét, és elmulasztását sem szankcionálta.¹⁹

1893 márciusában az ügynek sikerült megnyerni Zichy Jenő grófot is, aki a képviselőházban előadta az ügyet a t. Ház helyeslését hozva maga után, ám a rendezés még évekig tolódtott elsősorban a nyomdák ellenállása miatt. Az első tervezeteket kidolgozták, ezen látszanak Szinnyei javításai is.²⁰ Hogy az ügy időközben ne szenvedjen csorbát, a minisztert megelőzve Zichy gróf nyújtott be javaslatot, amit a Nemzeti Könyvtár munkatársaival karöltve dolgozott ki. E javaslat vitáját 1893. december 4-ére tűzték ki, de a részletes tárgyalást végül későbbre halasztották.²¹

Az új köteleespéldány törvényt végül 1897 novemberében fogadták el, megte-remtve ezzel egy olyan új köteleespéldány-szabályozást, amely a kérdés minden tárgykörével foglalkozott és a szankcionálásra is kitért.

* * *

Vajon Szinnyei miért nem vállalta a könyvtár további vezetését, azaz miért nem pályázott a tisztségre? Erre a kérdésre a választ talán egyik naplóbejegyzése adja meg. Eszerint egy alkalommal Ábrányi Emil gratulált neki, és csodálkozott, hogy nem reflektál az igazgatóságra, mire így válaszolt: „*Majd bizony vesszen el egy codex, aztán csapjanak el.*”²²

Tanult Majláth és Csontos esetéből; alaposságával és precíz-ségével nem tudott megbízni kollégáiban, ráadásul rengeteg idejét elvette a könyvtár ügye a *Magyar írók élete és munkái* folytatásától, és már nyugalmat akart maga körül. Igaz az is, hogy Fejérpatakyt a könyvtár új vezetőjét nem szerette, és Naplójában meg is jegyezte: „*mindenkit csak ezt a feketevérű embert ne, aki szerencsétlen volt minden tétében, még ezen intézetet és környezetet is szerencsétlenné fogja tenni...*”²³ Szerencsére hosszútávon ebben nem lett igaza Szinnyeinek.

JEGYZETEK

- 1 Lásd: A tudósok biobibliográfiája. Id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtártudós akadémikus életműve. A kutatást vezette: A. Szála Erzsébet. Az anyaggyűjtést végezte: Perjámosi Sándor. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Sopron–Piliscsaba–Budapest–Révkomárom, 2006. Nyugat-magyarországi Egyetem–Magyar Tudománytörténeti Intézet–Országos Széchényi Könyvtár–Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma, 216 p.
- 2 Eredetileg 204. számú elnöki rendelet. Lásd erre hivatkozást: Szinnyei József: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1892/93-ban. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 302–319. p. Ill.: Miniszteri leirat a könyvtárór helyettesítéséről, másolatban. (OSzK igazgatósági iratok 1893. 98. sz.)
- 3 A „Csontos ügy”-ről lásd bővebben: Pálvölgyi Endre: A Csontos János elleni fegyelmi vizsgálat és annak politikai háttere. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei 2. (1964) 163–192. p.
- 4 Fejérpataky a könyvtár ideiglenes vezetésével megbizatik. (OSzK igazgatósági iratok 1893. 67. sz.)
- 5 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. január 27. péntek.

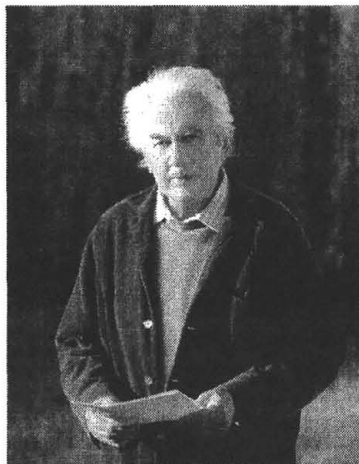
- 6 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. január 28. szombat.
- 7 Változások a M. Nemzeti Könyvtárban. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 377. p.
- 8 A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgató őrévé... = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 2 (1894) No. 1. 93. p.
- 9 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. december 18. hétfő.
- 10 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. augusztus 25. péntek.
- 11 A könyvtári év szeptember 1-től a következő év augusztus 31-ig tartott.
- 12 Szinnyei József: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1892/93-ban. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 302–319. p.
- 13 A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára az 1893/94. évben. = Magyar Könyvszemle Új Folyam 4 (1896) No. 1. 61–65. p. [A lap nevét 1896-ban már így írták.]
- 14 Mindezekről lásd: Szinnyei József: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1892/93-ban. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 302–319. p.
- 15 Uo.
- 16 1898-tól a levéltár és a kéziratár újra különvált. In: Somkuti Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1918. Budapest, 2002. OSZK. 58. p.
- 17 Szinnyei József: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1892/93-ban. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 302–319. p.
- 18 Schönherr Gyula: A Magyar Könyv-szemle új folyama. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 1 (1892/93) No. 1–4. 376–377. p. Erről még: Szinnyei József jelentése az igazgatósághoz a Könyv-szemle pénzügyi rendezése ügyében. (OSZK igazgatósági iratok 1893. 412. sz.)
- 19 Fülöp Sándor: A köteles példányok kérdése. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 2 (1894) No. 3. 245–268. p.
- 20 Lásd: OSZK igazgatósági iratok 1893/522. sz. Törvényjavaslat és indoklás a köteles példányok beküldéséről.
- 21 Fülöp Sándor: A köteles példányok kérdése. = Magyar Könyv-szemle. Új Folyam 2 (1894) No. 3. 245–268. p.
- 22 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. augusztus 29. kedd.
- 23 MTA KK Ms 18. Szinnyei József: Napló. 1893. december 27. kedd.

Perjámosi Sándor

Lipták Pál emlékezete

Február 10-én, csaknem két hónappal 85. születésnapja előtt a békéscsabai, Becsey Oszkár u. 68/a szám alatti egykori polgárházból, ebből a nagyszerű múzeum- és tündérkertegyüttesből, természet művészi alkotásának és kedvenc műtárgyainak köréből örökre eltávozott valaki, aki legendás könyvtáros is volt – ahogy *Keresztury Dezső* nevezte és írta: „A Nagy Könyvtáros”.

Lipták Pál a magyar közművelődési könyvtárügy közelmúltjának első, ellentmondásosan és hektikusan fejlődő, de végül is felívelő korszakának volt meghatározó egyénisége az 1949-es kezdettől nyugalomba vonulásáig, 1986. január 1-jéig. Nevéhez fűződik e csaknem négy évtized legtöbb szakmai kezdeménye, esetenként korszakváltó-korszakjelző újdonsága, amely a szakma legjobbjait is kövételre sarkallta. Pedig akik között iránymutatónak számított, maguk sem voltak akárhik. Rajta kívül, az 1949–1952-es körzeti könyvtári, majd az utána következő megyei könyvtári korszak könyvtárvezetői közül – a néhány odapottyantott és otffelejtvé a székéhez kövesedett „káder” kivételével – jó néhány fejlődött, vált olyannyira kiválónvá, hogy nevéhez is fűződik számos úttörő vállalkozás, korábban még nem volt szakmai teljesítmény. A korszak megyei, illetve egykori körzeti könyvtárvezetői között három állami díjast és tizenegy Szabó Ervin-emlékéremmel kitüntetettet tartunk számon! Hogy ők is igazodási pontnak, mértékadó személynek ismerték el Lipták Pált, az kivívott szaktekintélyével magyarázható, olyan megoldásaival, újításaival, amik előre vitték-húzták az egész érintett szakmai területet is. Az autodidaktaként kezdő – 1949 elején még szabósegéd volt, középiskolai bizonyítvánnyal sohasem rendelkezett – Lipták Pál „elsőségeit”, újdonságnak számító vállalásait-vállalkozásait csokorba szedni azért is érdemes, mert ezek a megtett út állomásait jelezve a közművelődési könyvtárügy történetének korszakolásához is adhatnak fogódzókat, illetve nyomokban problémátörténetét is érzékeltethetik...

A „Nagy Könyvtáros” – Az „elsőségek” kronológiája

1949. október 1. Az év folyamán az országban létesített tíz körzeti könyvtár között *munkaverseny* kezdődött. A győztes – a *Viharsarok Népe* 1951. március 8-i híradása szerint – a csabai könyvtár, megelőzve Kaposvárt és Zalaegerszeget. A sikeren felbuzdulva a körzeti könyvtárosok július 11-i értekezletén Lipták Pál kez-

deményezésére három hónapig tartó újabb versenyt hirdettek. (E naiv, ügyetlen munkajavító módszeren – amelyet 1950-ben a tudományos könyvtárak körében is bevezettek – az utókor csak mosolyog, és mindaddig lesajnálóan is fogja kezelni, amíg nem jön egy jövőbeli doktorandusz, bizonyítván, hogy a teljesítménynövelés és -mérés sajátos, korai formáját kell üdvözölni az őskor e leleményében!)

1952. március 9. Az ország első megyei könyvtáraként megnyílik a békéscsabai, s ezt csak majdnem fél évvel később, *augusztus 17-én* követi további három, a kaposvári, a szombathelyi és a tatabányai felavatása. A gyorsaság azért is különös figyelmet érdemel, mert maga a jogszabály, a megyei és járási könyvtárak rendszerét megteremtő minisztertanácsi határozat jóval később, *május 14-én* jelenik meg! A csabai könyvtárnyitás háttérében az áll, hogy az ország nagy és bölcs vezérének, *Rákosi Mátyás*nak 60. születésnapjára rendelt legkülönfélébb „termelési és szellemi munkafelajánlások” özönéből a népművelési terület sem akart kimaradni, ám a későn született ötlettel – egy terven felüli intézmény létesítésével – már kifutottak az időből. Körülnézve az egész népművelés területén, kiderült, hogy a születésnap ajándék sietős prezentálására csak a könyvtári ágazatban mutatkozik lehetőség, ha akad vállalkozó a kockázatos kalandra, a szükséges átalakítási munkák erőltetetten gyors kivitelezésére. Lipták Pál belevág és győz: A nagy napon a minisztériumi képviselő jelenlétében pontosan és ünnepélyesen, rendben felavathatják az ország első megyei könyvtárát. „*Azon leszünk, hogy ez a könyvtár ne csak az első legyen az országban, de egyben a legjobban dolgozó is*” – mondta a könyvtárát átvevő volt körzeti – immár megyei – könyvtárvezető, és szavait az új könyvtár szolgáltatásai, valamint azok a tervek is hitelesítették, amelyek éppenséggel nem egy sebtében összetákoltt intézményformáról és vezetőjének rögtönzött ötleteiről tanúskodtak. A *Könyvbarát* című szakfolyóiratban – a *Könyvtáros* és a *3K* őseiben – áprilisban megjelent *L.–K.* szignójú cikkben, amelynek Lipták Pál és *Kardos Ferenc*, a Népművelési Minisztérium könyvtári osztályának vezetőhelyettese a szerzője, csupa ma is vállalható tény és törekvés olvasható a könyvtár avatási jelenidejéről és jövőbeli céljairól. Ilyenek: a két, egymás melletti ház egyikében többek között irodalmi klub működik rádióval (televízió országunkban még nem létezik!), zenegéppel és „szép lemezgyűjteménnyel”; a másikban, a kölcsönzőben „válogatópolcok” is találhatóak – az akkoriban szokatlan kiállító, ajánló állványok. Az olvasóteremben gazdag kézikönyvtár, és „*Itt helyeztük el a különleges gyűjteményeket is: a művészettörténeti műveket, a békési gyűjteményt, mely a megye történetére vonatkozó nyomtatott és kézíratos műveket tartalmazza, itt kaptak helyet haladó hagyományaink első kiadásai, nagy politikusaink műveinek első kiadásai, II. Rákóczi Ferenctől Táncsics Mihályig.*” – A továbbiak pedig: a megyei hálózat gondozásának magától értetődő feladatán kívül például a városban négy fiókkönyvtár felállítása, az üzemi könyvtárak patronálása, valamint az üzemi könyvtárakban „*az egységes könyvtári rend és szervezet építése*”.

1954. március 15. A megyei könyvtár felavatása után két évvel Lipták Pált az ország könyvtárosai közül elsőként tüntették ki a *Kossuth-díjjal*. Az indokolás szerint – lásd a *Szabad Nép* 1954. március 16-i számát és a *Kossuth-díjasok almanachja* című, 1985-ben megjelent kötetet – *a megye területén lévő könyvtárak eredményes fejlesztéséért*. E jogcímet azért kell külön hangsúlyozni, mert a személyét övező legendák egyikeként általánosan elterjedt az a tévhit, hogy a szabadpolec úttörő be-

vezetéséért érdemelte ki a legmagasabb kulturális elismerést. A legenda forrása a 2002-ben megjelent *Kortárs magyar képzőművészeti lexikon*nak Lipták Pálról, a *festőről* megjelent szócikke, amelynek állítása annyira elterjedt, hogy még a környezet szakmai köztudatában is valóságként rögződött, hiába cáfolta még a keletkezés évében egy tényszerű ellenvetés: az 1958-ban történt, valóban új korszakot hozó kezdeményért, a szabadpolc rendszerének bevezetéséért nem lehetett 1954-ben Kossuth-díjat kapni! (Lásd *A Békés Megyei Könyvtár emlékkönyve 1952–2002* című kötet 43. oldalán.) A tévedés forrása minden bizonnyal az az érthető emberi vélekedés volt, hogy a nagy tettek azonnal nagy elismeréssel járnak, illetve fordítva: a nagy kitüntetések–dekorálások mindig közvetlenül kapcsolódnak valamilyen kiemelkedő teljesítményhez. (Lipták Pál 1958 után legközelebb 1964-ben kapott kitüntetést, a *Kiváló Népművelő* címet, ennek elnyerését azonban a szabadpolc bevezetését követő újabb teljesítményei indokolták. Igaz, ezek is valamilyen mértékig a szabadpolc teremtette új lehetőségekből, esztétikai és olvasószolgálati többletekből fakadtak.)

1961. január 14-én az országban az első önálló gyermekkönyvtárnak tervezett épületet avatták fel a csabai megyei könyvtár udvari részében, megelőzve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elsőként létesített két gyermekkönyvtárát is, a XIII. kerületi 2. és a Liszt Ferenc téri 1. számút.

1962. január 15-én megnyílt az országban az első igazán szép, otthonos, színes, az egybefüggő nagy tereket Lipták Pál által tervezett világos bútorokkal berendezett, a terem végfalát könnyed galériával lezáró szabadpolcos felnőtteknyvtár is. Ez a könyvtár etalonná vált, stílusa, megoldásai gyorsan terjedtek az országban. Központi bútorgyártás azonban akkoriban nem létezett, és még a Könyvtártudományi és Módszertani Központban (KMK) sem dolgozott könyvtárépítéssel, -berendezéssel foglalkozó szakember. A Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) kulturális osztályán a könyvtárakkal foglalkozó *Kiss Jenő*nek, aki egykor maga is a csabai könyvtárban dolgozott, sikerült rábeszélnie Lipták Pált tapasztalatainak és bútorterveinek közzétételére. Ezek a SZOT és a KMK közös kiadásában *A kis könyvtárak korszerűsítése, berendezése* címmel 1963 végén 600 példányban meg is jelentek – nem csak a legkisebb könyvtárak nagy hasznára!

Az 1964 utáni két évtized a betakarítás időszaka, Lipták Pál legeredményesebb könyvtárosi korszaka. Ebben fő szerepet játszott kéthónapos nyugat-európai tanulmányútja 1963-ban – az UNESCO költségén – *Sebestyén Gézával*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettesével és *Kellner Bélával*, a későbbi állami díjjal együtt, akinek épp akkor épült a megyei könyvtára Kaposváron. A Német Szövetségi Köztársaság, Dánia és Svédország könyvtáraiban látottak szemlélet-tágító hatása Békéscsabán igazán gyors eredményt hozott, ugyanis már

1964. február 1-jén megnyitotta az ország első *közművelődési könyvtári zenei részlegét*, amelynek szolgáltatásait a kivitelezők elérhetővé, hallgathatóvá tették a mellette lévő, gyönyörűen megújított gyermekkönyvtár kis látogatói számára is.

A következő évek a nagy építkezések korszakát hozzák a megyében, mielőtt azonban ezekre kitérnénk, hadd idézzünk fel egy más jellegű dátumot: 1972. augusztus 18-án, az új kitüntetés, a *Szabó Ervin-emlékérem* első kiosztásának napján a hat dekorált egyike Lipták Pál volt.

1970-ben megindult az első központilag szervezett könyvtárépítési akció, *Száz falu – száz könyvtár* elnevezéssel. Ennek keretében avatták fel

1971. január 29-én az Újkígyósi Községi Könyvtárat, amely arról lett nevezetes, hogy 370 négyzetméteres alapterületével abban az időben az ország legnagyobb falusi könyvtára volt. A többiek építése–avatása pedig 1971 további hónapjaitól kezdve történt, és még inkább

1973-tól 1976-ig: A három nagy országos könyvtárépítési akció (az említett *Száz falu – száz könyvtár*, továbbá a *Petőfi-emlékkönyvtár*, majd a *30 év – 30 könyvtár*) során országos pályázati pénzekből és helyi forrásokból Békésben épült–bővült a legtöbb szép könyvtár. A *Száz falu...* keretében négy, a *Petőfi-emlékkönyvtár* akcióban hat (köztük két új), a *30 év – 30 könyvtár* pályázat segítségével szintén hat, köztük az 1975 szeptemberében felavatott medgyesbodzási, amely az ország legszébb falusi könyvtára címre is esélyesen pályázhatott volna.

A központi könyvtárépítési pályázatok megszűnése után a megye saját erejéből fogott hozzá a folytatáshoz. A cél az volt, hogy nyolc–kilenc év alatt mindenütt megtörténjen a megyében élők számára „a lakóhelyükhöz méltó könyvtár kialakítása”. Az

1976. július 20-án meghirdetett pályázat olyan sikeres volt, hogy 1984 februárjában már csak három könyvtár várt rendbetételre, hogy Békés lehessen az ország első megyéje, ahol minden falusi könyvtár közintézményhez méltó külső (épület) és belső (megfelelő nyitvatartási idő) körülmények között működik. Ugyanebben az időben megindult a megye nagyobb – később várossá rangosított – településein lévő alközponti könyvtárak bővítése–szépítése is.

1978. szeptember 20-án felavatták a battonyai *Népek Barátsága Közművelődési és Iskolai Könyvtár*nak elnevezett létesítmény 560 négyzetméteres új épületét, amelybe a svéd–magyar együttműködésben gyártott Allmedia-bútorzat első példányait telepítették.

Minderre a koronát a megyei könyvtár új otthonának megépítése tette fel. Az első „kapavágás”

1981. május 28-án történt, a bokrétaünnepség 1982. április 22-én volt, az új, 6000 négyzetméter alapterületű könyvtárat pedig 1985. augusztus 20-án avatták fel. Itt, ezen az építkezésen is történt valami, ami nálunk még sohasem volt: a könyvtár régi otthonának, egy XIX. század végi, XX. század eleji polgárháznak nem lebontása, hanem belefoglalása a teljesen új épületbe, ezáltal egy régi utcának nem csupán a vonalát, hanem arculatát is megőrkítve. Érdemes kiemelni az építészek és Lipták Pál páratlan együttműködését is a tervezésben és kivitelezésben. Talán nem véletlen, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közponjának ezredfordulós kibővítését és rekonstrukcióját tervező *Hegedűs Péter*nek ez a csabai könyvtár volt az egészen fiatalkori mestermunkája. Lipták Pál számára pedig főhivatású könyvtárosi tevékenységének nemcsak betetőzése, hanem befejezése is. Az

1985. augusztus 20-i könyvtárvatásra már a „sétáló szabadságáról” érkezett; az év végén, 63 éves korában nyugalomba vonult. Utána tíz évig még összehozott a könyvtár részlegeként egy nagyszerű *artotékát*, nagy magyar kortárs művészek 470 grafikai lapból álló gyűjteményét, és rendezte *A hónap műtárgya*-sorozat kiállításait, amelyekhez ő írta az ismertetőket szövegét is. 1995-ben, 73 évesen vonult ki véglegesen a könyvtárosságból. Utoljára a megyei könyvtár jubileumi, az első avatás 50. évfordulóját ünneplő 2002. évi megemlékezésen vett részt, két évvel végzetes egészségromlásának kezdete előtt...

A képzőművész

Lipták Pál nem csak könyvtáros volt. Amikor *Török Bálint*, az Országos Könyvtári Központ kiküldöttjeként a Békéscsabán létesítendő körzeti könyvtár számára munkatársakat keresett, a múzeumban működő képzőművészeti szabadiskolában talált rá, valamikor 1949 elején. Sem könyvtárosként, sem képzőművészként nem hitelesítette semmilyen iskolai bizonyítvány, csak az *intelligenciája*, ahogy a 82 éves Török Bálint utólag jellemzi kikérdezését–kiválasztását, akkori szóval a „káderezést”. A művészeti szakirodalom felsorolja ugyan szabadiskolai mestereit, de az a szakkör jellegű, heti néhány órás foglalkozás nem magyarázza meg, hogyan válhatott keményen végzett, egész embert követelő könyvtárosi munkája mellett már 1952-ben kiállító művésszé Lipták Pál, aki ráadásul éppen ebben az időben, 1951 őszétől 1953 nyaráig (és nem 1952–1953-ban, mint valamennyi szakirodalmi forrás közli!) végezte el levelezőként a budapesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola könyvtár szakát, mégpedig kiváló eredménnyel, „vörös diplomát” szerezve. A titok nyitja a tehetség és az állandó, magas fokú önművelés. Képzőművészi teljesítményének kiterjedt irodalma van, a közművelődési szaksajtóban is jelentek meg méltatások: e sorok írója 1966-os békéscsabai képcsarnoki kiállítását a *Népművelés* című folyóiratban ismertette, majd az 1988. évi, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban (nem a Miskolci Városi Képtárban mint a *Kortárs magyar művészeti lexikon* és ennek nyomán a *Révai Új Lexikona* állítja!) rendezett kiállítása ürügyén *Művészetek és mesterségek vonzásában* címmel ugyanő méltatta a teljes szakmai és művészi élet együttesét a *Könyvtáros* 1988. évi 8. számában. Amikor pedig a *Szemimpex Kiadó* 1999-ben (évmegjelölés nélkül) a *Szemenkár Mátyás* szerkesztette gyönyörű, magyar, angol, német és szlovák nyelvű albumban összegezte az életművet, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* olvasói számára *Vajda Kornél* kisesszéje mutatta be a könyvet és hívta fel a figyelmet az alkotóra az 1999. júniusi számban. Lipták Pál művészeti munkásságának jellemzésére egyetlen tény: 1952 és 1980 között négy év (1953, 1956, 1976, 1979) kivételével minden esztendőben szerepeltek képei kiállításon, némelyik évben négyen-ötön is. Aki ismerte, tanúsíthatja, még több alkalma lehetett volna megmutatnia alkotásait, de nem volt könnyen kitárulkozó alkat. 1989-ben például hiába akartuk az OSZK-ba hívni képeivel, hiába kecsegtettük a jó helyszín rajzával és az igazgatóság szíves invitálásával, nem állt kötélnek. És nem nekünk szólt az egyetlen visszautasítás. Eladásra sem szívesen bocsátotta képeit, az eladottakat pedig legszívesebben visszavásárolta volna – esetenként vissza is vette.

Hetvenedik születésnapján, 1992. április 16-án utóda, *Ambrus Zoltán* nagyszerű ajándékkal lepte meg: képzőművész és költő–író barátainak, valamint két könyvtáros pályatársnak egy-egy tiszta fehér papírlapot küldött, hogy ezen ki-ki a maga módján köszöntse az ünnepeltet. A visszakapott lapokat kötetbe rendezve nyújtotta át Lipták Pálnak. A rajzokat, verseket és köszöntő sorokat tartalmazó, színes, egyetlen példányos kötetről fekete-fehér nyomat is készült ötven számozott példányban, elsősorban a szerzők számára emlékül.

Az 1997. évi 75. születésnapot a megyei könyvtár Lipták Pál munkáiból összeállított kiadvánnyal szerette volna megünnepelni – hasztalanul. E sorok írója ugyanekkor a jó nyomdával rendelkező veszprémi megyei könyvtár igazgatójával, *Halász Bélával* és a somogyi igazgatóval, *Varga Róberttal* megállapodott, hogy kiadnak

egy összeállítást Lipták Pál olvasónaplójából, amelyben gondolatreflexiók és színes–színezett ecset- és tollrajzok alkotnak csodálatos képegyütteseket, néha szinte freskó erejű látomásokat. A képeket ugyanúgy, mint korábban, most sem sikerült megkapni közlésre... Szerencsére az említett, nagy Lipták-albumba *Szövegtörődékek – ecsetnyomok* címmel bekerült hét ilyen lap, de ez nem pótolja az elmaradt legalább 77-et! Ma már remény sincs arra, hogy a művészi életműnek ezen és egyéb részei nyilvánosságot kapjanak. Alkotójuk mindig is öntörvényű ember volt, és öntörvényűsége haláláig nem változott. „Halhatatlanságával”, utóéletével nem foglalkozott. Milyen nagyon jellemzőek rá az életmű-album mottójaként maga írta sorok: „...*Tíz esztendő s koromtól szabad elhatározással döntöttem sorsomról. Úgy nőtem, mint egy facsetete a határban, melyet fává nővel az idő, miközben nem gondozta, nem nyeste, alakította senki... Ha a facsetetét durva sérülés nem éri, alakja, formája olyanná válik, mint a levele.*”

A könyvcsináló

Ha ebbe a fogalomba a könyvillusztrálástól a kiadásig többféle tevékenységet beleértünk, a kezdeteket az 1960-as évtized elejére tehetjük. Lipták Pál első külföldi tanulmányútjáról (1960. augusztus 24–szeptember 7., Csehszlovákia) ezt írta újtjelentésének végén: „*Visszaérkezésem után kezdtük megjelentetni azokat az ajánló jellegű címjegyzékeket is, melyek hasznosságáról ott meggyőződtem, s amelyek a szabadpolcos kölcsönzés magától értetődő kiegészítői.*” Ezek a címjegyzékek, valamint a könyvtár irodalmi és egyéb rendezvényeinek meghívói természetesen illusztrációkkal jelentek meg, amelyeket Lipták Pál készített és tipográfiai kivitelüket és elrendezésüket is ő határozta meg. Ujjgyakorlatoknak tekinthetők, ugyanúgy, mint könyvtervezéseinek első terméke, az 1963-ban a csabai nyomdában készült *Tíz esztendő... (Jegyzetek a bácsalmási könyvtár munkájáról)* című könyvecske, amelynek tipografálását, illusztrálását, valamint borítójának tervezését egyaránt ő végezte, és a nyomdai munkákat végig irányította. Bácsalmáson is eltöltött egy napot vázlatok, rajzok készítésével, és megrajzolta a könyvtár galériáját, amely meg is valósult – csak éppen 22 évvel később, 1985. augusztus 17-én... A munkáért természetesen ugyanúgy nem várt és nem is kapott egyetlen fillért sem, mint a kis könyv szerzője, e sorok írója.

Könyvtervezői kísérletei az 1970-es évek elején kiadói vállalkozássá értek. Akkorra már a könyvtár saját nyomdáját is kifejlesztette és kitanulta. *Fodor András* és más íróbarátok segítségével elindította a *Poesis Hungarica* nevű költészeti sorozat két változatát, folyamát, amelyben 20-20 füzet jelent meg olyan nagyságok munkáival, mint *Nagy László, Weöres Sándor, Illyés Gyula*. A *Graphica Hungarica* sorozat tíz kiadványában pedig szintén a legnagyobbak alkotásaiban gyönyörködhet az olvasó–szemlélő; íme a nem teljes névsor: *Feledy Gyula, Kass János, Kondor Béla, Reich Károly, Szalay Lajos, Würtz Ádám*. A 250 példányban készült, számozott kiadványok – az irodalmi sorozatok füzetéhez hasonlóan – ma már ritkaságnak számítanak, s akiknek birtokába kerülnek, azt sem tudhatják, kinek köszönhetik e gyöngyszemeket, hiszen egyik példányra sem tette rá a nevét tervezőként, tipográfusként Lipták Pál! Szerénységére jellemző, hogy amikor a még Amerikában élő Szalay Lajossal levelezni kezdett, nem árulta el neki, hogy

ő maga is képzőművész, és ezt a tényt még akkor sem közölte velem, amikor a nagy rajzművész hazatelepedett Magyarországra.

Az író

„Lipták Pál a festők körében festő, a nyomdászok között nyomdász, az írók körében irodalmár – majdhogynem azt írtam: író. Az utóbbi bizonyítására nemcsak társalkodó kedvű perceinek verbális telitalálatai, jóízű történetei, anekdotái szolgálnak, azt sejtetvén, hogy ha akarna, »irodalmi író« is lehetne, hanem olvasónaplója a legfőbb tanúságtevő. Amikor ugyanis nyugdíjba küldte önmagát, a hirtelen életformaváltás megrázkódtatását olvasónaplójával vezette le: az élményeit, gondolatait, olvasmányait és az ezekhez fűzött rajzos látomásait – nem kommentárjait – megörökítő olvasónaplóinak minden oldala jól megkomponált írásmű és képzőművészeti alkotás is egyben. (Kár, hogy nem engedi kiadni a naplók válogatott lapjait.) Kiállított műveinek szemlélőit talán arra sem kell külön figyelmeztetni, hogy minden képének címadása valódi írói lelemény.” – Ehhez a Könyvtáros 1988. évi 8. számából, a 488. oldalról önmagamtól vett idézethez, az utolsó mondatához mindjárt hadd idézzek „idegen” szövegeket is, a Lipták Pál című, előbb már emlegetett album képaláírásaiból néhányat, magától a festőtől: *Elhagyott tanya virraszt a tört magányban; Fogó csöndjét az est befonja; Önszántából szolgál a szabad ember; Ég és föld sírnak helyettem szakadatlan; Emlékünk mint rőt őszi lomb lehull; Tündököl a táj a pelyhes pirkadatban; Kis nők vihognak utcai fényben stb., stb.* – kell ezekhez magyarázat?

A harmadik szövegnek, amelyet a Könyvtári Levelezőlap 1996. évi 2. számából idézek, annakidején szerkesztőként a *Levél a kertből* címet adtam. Így kezdődik:

„Vasárnap kerti robot helyett levelet írok az egyik körtefa árnyékában. Néhány lépésnyire azoktól a meggyfáktól, amelyek Pali fiam halálát okozták. Ez évben nem hagytak a seregélyek egy kalapnyi termést sem, formájukat is elveszítették a fák, a kertet se díszítik, ki kellene pusztítani valamennyit. De ki emeljen baltát, ki fogjon fűrészelt ehhez a művelethez?

Mindez befolyásolná hangulatom, leveletem elterelné a tervezett iránytól, ha hagynám... [Itt panaszok következnek az elvesztett műterem miatt, majd az orvosság és a gyógyulás.] *Írni kezdtem, több órán át, naponta... A hosszú tél folyamán, azt hiszem, kiírtam magamból, ami mondanivalóm volt, idejében befejeztem. Még nem készült el az ilyenkor szokásos családregény, de amit eddig írtam, az mozaikja lehet annak is.*

Megörökítem könyvtárösszágom történetét. Nem a csabai könyvtár történetét, hanem azt, hogyan lettem könyvtáros, miként alakult sorsom ebből kifolyólag. Rövid történetek ezek, melyek egészszé állnak össze. Párhuzamos életrajzok azokkal, kikkel találkoztam, s akik már eltávoztak közülünk...

Mindez rövidebb része írásaimnak, a többiit gyermekkorom emlékei adják. Az Alsó-tized, az Arany utca és környéke. Csabai történetek, nevekkkel, adatokkal, hitelesen...”

A Lipták Pál levelében említett könyvtári történetek közlését – a hozzájuk kapott rajzokkal együtt – megkezdtém még abban a számban. Az év végéig összesen három jelent meg közülük. Amikor a szerkesztői váll-lapot letettem, a szerző visszakérte a kéziratokat, és soha senkinek nem adott belőlük. A próbálkozás tehát, hogy Lipták Pálból a szokásos módon, a nyomtatott folyóiratoldalak révén „szabadalmazott” írórt faragjunk, kudarcba fulladt.

Lipták Pál azonban író volt a Könyvtári Levelező/lap nélkül is. „Íróságát” rossz helyen kerestem. Csak most, végigolvasva írásait, jöttem rá: mindig is író volt, a *leveleiben*. Ha ezeket valaha összegyűjtenék és kiadnák, kiderülne, hogy színvonaluk méltó a nagy hagyományú magyar missilis (elküldött) levelek irodalmi nívójához. Akik levelezési kapcsolatban álltak vele, tudták, hogy az ügyintéző levelekre hamari választ várhatnak tőle, de a beszélgető, gondolkodtató levelekre olykor fél vagy egy évet is várniuk kell. Akkor viszont azt kapják, amire csak a legjobb irodalom képes: valamit, ami felemel, felvillanyoz, ugyanakkor töprengésre késztet, majd megnyugtat, és napokra–hetekre kibékíti a címzettet a világgal...

A gyűjtő

Nagyszerűen összeválogatott gyűjteménye volt népművészeti tárgyakkól. A szuszékok, butéliák, szöttesek és a kézművesség más termékei megtöltötték előbb a Békésre vezető út mentén a Kossuth-díjból vásárolt telekre felhúzott kis házát, majd a városi műtermét, végül a Micsurin (ma: Becsey Oszkár) utcai egykori polgárházát is, amely a végében emelt, a telket lezáró pótépülettel együtt kis kertet ölel magához. Az említett gyűjteményeket kiegészítette a keleti szőnyegek tekintélyes kollekciója, és szinte mellékesen, mintegy dekorációként a régi könyvek, többnyire Békésben „használt” szlovák nyelvű kiadványok 200-250 kötetes válogatása, valamint kortárs alkotók kisplasztikai és a modern magyar éremművészek plakettjeinek sokasága. Megszámolásukat – jó tizenöt éve – ezernél abba hagytam. És mert a hozzáértőt a szerencse is segíti, időnként hozzácsapódott a gyűjteményhez valamilyen vendégdarab, nem gyűjtött, de színes ékítmény is: így tűnik fel például egy album telised-tele nagyszerű, sosem látott szecessziós ex librisekkel, vagy más műfajú, de hasonlóan egyedi értéket képviselő egyéb műtárgy is az együttesben.

Az egészet egybefogja – és talán Lipták szellemileg legértékesebb gyűjteményét képezi, mert felnőtt életének szellemi vonzódásait, érdeklődési körét leképezi – óriási levelezésének gyűjteménye. Ez a gazdag tárház annyira fontos volt számára, hogy rengeteg tevékenysége mellett is szakított időt rendezésére és pontos „katalogizálására”. Könyvtárosokkal és a magyar művészeti, irodalmi, szellemi világ legjobbjaival folytatott levelezése a XX. század második felének megkerülhetetlen forrása könyvtár- és művelődéstörténeti, valamint irodalmi és művészettörténeti vonatkozásban egyaránt.

Lipták Pál nemcsak mint a zsbivásárok rendszerező látogatója szerezte gyűjtői tudását, hanem a szakirodalomból is jócskán merített. Nagyon gyorsan vált a gyűjtött területek szakértőjévé. Ha ezeken-ezekről publikált volna, „tanúsítványos” tudósnak ismernénk el, cáfolatául annak a megkülönböztetésnek, elhatárolásnak, amelyet *Mátrai László* annak idején szerencsétlenül a *tudós könyvtáros* és a *könyvtártudós* egymást kizáró ideálképei közé tett...

Az imént felsorolt gyűjtemények teljességben és minőségben megfelelnek egy-egy igen jó múzeumi gyűjteményágazatnak. Megteremtőjüktől immár örökre elválva, jövőjüket az értékek iránt még fogékony egykori szemlélők–barátok mindenképpen a közgyűjteményekben látnák biztosítottak. Ennek azonban csekély a valószínűsége. Pedig – legalább a kisebb piaci értéket képviselőknél – a leveleknek, az ex libriseknek, az érmeknek és a nem nagyszámú régi könyvnek – ott volna a helyük, ahova alkatilag, „érzelmileg” tartoznak, megteremtőjük, Lipták Pál életművének legnagyobb, maradandó alkotásában, a megyei könyvtárban, annak is az „öreg” részében, az egykori Szemián-sori házban.

* * *

Az emlékező sorok írása közben állandóan zavart, hogy lépten-nyomon lexikoncikk téves adataival kellett foglalkoznom. Valamennyit nem is soroltam fel, egyről azonban még szólni kell: A 2000-ben megjelent *Kortárs művészeti lexikon* Lipták Pál műveinek egyik közgyűjteményi őrzőhelyeként a „József A. Megyei Kvtár, Bcsaba” helyszínt jelöli meg. Ilyen nevű megyei könyvtár azonban nincs Békéscsabán, de van: Békés Megyei Könyvtár, vagy Békéscsabai Megyei Könyvtár (esetenként kiegészítve a fenntartó megnevezésével is). Néhány éve az egykori pécsi városi könyvtárat is magába foglaló Baranya Megyei Könyvtár–Pécsi Megyei Könyvtárat első vezetőjéről, a könyvtárosként is évtizedekig kiválóan dolgozó *Csorba Győző* Kossuth-díjas költőről nevezték el, 2006 októberében pedig a Kiskunhalasi Városi Könyvtár vette fel alapító igazgatója, az állami díjas *Martonosi Pál* nevét. Csak merem remélni, hogy valamelyik évfordulóján Békés megye és Békéscsaba város is megajándékozza könyvtárát az alapító, *Lipták Pál* nevével.

P. S.: Az utolsó mondat leírása után érkezett a hír: a Békés Megyei Könyvtár fenntartója úgy döntött, hogy a könyvtárat július 1-jével összevonja a *Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola* nevű intézményegyüttes egyik (első) részével és a szintén megyei ún. *Humánfejlesztési és Információs Központtal*, a volt Megyei Pedagógiai Intézettel. A határozat baljós jelként szinte Lipták Pál halálával egy időben született. És bár az új komplexum igazgatójává a Lipták Pál-i könyvtári örökséggel jól sáfárkodó *Ambrus Zoltánt* tettem meg, a közelmúlt tapasztalatai alapján bizonyosnak látszik az is, hogy a könyvtárnak az az ideája, amelynek értelmében a *könyvtár még azonos a könyvtárral*, nem fogja túlélni az új kreáció élén bekövetkező első vezetőváltást!

Geró Gyula

Bakonyi Géza (1950–2007)

2007 nagyszombatján nagy szomorúság érte az Egyetemi Könyvtárat Szegeden és a könyvtárosokat szerte az országban: meghalt Bakonyi Géza, a könyvtár főigazgató-helyettese, a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkarának tanszékvezető egyetemi docense.

Életútja

Érettségi után a József Attila Tudományegyetem bölcsészkarára jelentkezik, magyar–olasz tanári szakra, ezt sikerrel el is végzi 1975-ben. Érdeklődése egyértelműen és határozottan az olasz irodalom, irodalomtörténet iránt mutatkozik meg. Ha egyenes úton haladhatna, akkor az egyetem olasz tanszékén kezdhetne oktató- és kutatómunkát. Ám sok más kortársához hasonlóan következik a később már korántsem csak kitérőnek minősíthető vargabetű, Bakonyi Géza az Egyetemi Könyvtárban kezdi meg munkáját. Az egyelőre inkább munkahelyet, mintsem szellemi inspirációt biztosító könyvtári szolgálati helyeken az akkori monotonitást úgy tudja elviselni, hogy folyamatosan fejleszti tudását, részben a már megtervezett egyetemi doktori értekezése tárgyában, részben az olasz irodalom számára kedvenc alakjai, a már említett Dante és az itáliai reneszánsz, részben – mondhatni, nagy ugrással – Leopardi és ismét ugrással, a XX. századi olasz irodalom számos más írója s a kortárs magyar szerzők tanulmányozásával. 1978-ban megvédi disszertációját, az olasz tanszéki munka azonban változatlanul csak álom. A könyvtári tudományok még mindig nem érintik meg igazán, 1980-tól olasz irodalmi levelező aspirantúrára veszik fel, célja a kandidátusi fokozat megszerzése. Hogy végül csak 1991-ben tudja megvédeni kandidátusi disszertációját, abban nagypolitikai és szakmapolitikai okok is közrejátszanak, kandidátusi értekezésének címe ugyanis *Realista tájékozódások a 20. századi olasz irodalomban*.

Miközben változatlanul szerelme marad az olasz világ, a könyvtárat a nyolcvanas évek közepétől egyre erőteljesebben foglalkoztató és új könyvtári filozófia kialakítására is alkalmas lehetőség, a könyvtári számítástechnika, automatizálás vagy mondjuk úgy, könyvtári informatika első komolyabb jeleinek felbukkanása igen nagy hatással van rá. Életében és munkájában nagy változást okozott a számítógép, az informatika megjelenése. Mintha a könyvtári munka igazi értelmét találta volna meg. Formálisan is közeledik a könyvtártudományhoz, posztgraduális képzésben a nyolcvanas évek végén elvégzi a könyvtárszakot. Elmélet és gyakorlati tudás terén már magasan képzett, és ehhez adódik egy csodálatos képesség, a számítógép, az informatika tudományának önképző elsajátítási képessége. Tu-

dása e téren megegyezik a legmagasabban kvalifikált informatikusokéval, és nagy előnye, hogy azokat a területeket is már töviről hegyire ismeri, amelyeket meg kell hódítani a számítógépnek és az informatikának.

A kilencvenes évek új lehetőségeket hoznak a könyvtári munka fejlesztésében, több külföldi tanulmányútja, országos tájékozódása szintén tudását növeli, amelyet egyre szélesebb körben ismernek el a könyvtári szakemberek is. Megkezdődik életében az a szakasz is, amikor a megszerzett tudást másoknak is átadhatja. Mégpedig – talán némi rekompenzációként – a kilencvenes évek közepén és végén az Olasz Tanszék tanszékvezető helyettese, majd megbízott vezetője is lesz. Igaz, csak rövid időre, de végre teljesül egy nagy kívánsága. Sőt, a könyvtártudományi területen is jelentős esemény főszereplője, 1999-ben megkezdheti egyetemi tanszéki könyvtártudományi oktatói munkásságát.

Kutatási területei az eddigi megszokott témákon (olasz irodalomtudomány, szemiotika és hermeneutika, narratológia, textológia) kívül és mellett olyan újdonságokkal gyarapodnak, mint a modern információs technológia a könyvtárakban, hálózati információforrások, irodalmi szövegek digitális feldolgozása, számítógépes visszakeresési rendszerek.

Munkássága

1992-től az Egyetemi Könyvtár osztályvezetőjeként alkalma van arra, hogy automatizálási elképzeléseit az egész könyvtárra vonatkozóan is átgondolhassa. Tagja annak a szakértői csapatnak, amely a kilencvenes évek közepén külföldi tanulmányúton tájékozódhat a könyvtári automatizálás helyzetéről a nálunk akkor még e tekintetben előrehaladottabb Nyugaton. Egyike azoknak, akik az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer tervén dolgoznak ebben az időben. Tájékozódásának eredményeként – koncepcióit is sok esetben kifejtve – megszületnek könyvei, köztük a *Korongba zárt gondolatok*, a *Navigáció a hálózaton*, megírja egyetemi jegyzeteit, köztük az *Integrált könyvtári rendszerek-ről* szólót. A kilencvenes évek közepétől szaporodnak meg tanulmányai, amelyek között ott vannak az olasz vonatkozásúak is, de már ezek jellege is összefügg számítástudományi kutatási eredményeivel, mint például a *Digitális szövegfeldolgozás szerepe a Dante-kutatásban* című hosszabb tanulmánya. A '90-es évek közepétől – és ez összefügg tanszéki oktatói–kutatói tevékenységének kiteljesedésével – a könyvtár-informatikai művek sora születik meg tollából. Hazai és nemzetközi konferenciák sokaságán vesz részt 1992-től egészen a haláláig, és a legtöbb esetben előadást is tart magyar, olasz, angol nyelven. Tanulmányújtjai szinte minden európai országot érintenek, Svájtól Angliáig, és természetesen a szeretett itáliai városok egyetemlein is megfordul, némelyiken (Firenze, Udine) oktat is.

Maga is nagy eredményének tartotta, hogy szívós munkásságának köszönhetően az addigi bölcsészkarai speciális könyvtáros képzés (amely informatikus könyvtárosokat és régi könyves könyvtárosokat adott) átalakulhatott általános könyvtáros képzéssé. A létrejött Könyvtártudományi Tanszék egyetemi docensi rangú vezetőjeként rövid idő alatt olyan képzést valósított meg, amely a modern kor új szemléletű könyvtárai számára olyan országosan elismert felkészültségű ifjú könyvtárosokat képez, akik már közel annyira informatikusok is, mint könyv-

tárosok. Mindeközben közel negyed évszázadon keresztül folyamatosan kurzusokat tartott az Olasz Tanszéken is.

Pályájának utolsó tizenöt éve hatalmas szellemi teljesítményt jelent és fontos, legtöbb esetben országos kihatású eredményeket mutat fel. Számos projektben meghatározó résztvevő volt, soknak maga volt a vezetője. Emlékezzünk a '90-es évek közepén a szegedi felsőoktatási könyvtárak százmilliós nagyságrendű automatizálási projektjére, a nemzeti könyvtárral közösen folytatott Eruditio projektre, a KIKERES nevű kormányzati adatinformációs program egyik bizottságának vezetésére, a Széchenyi-tervben támogatott Matriksz projektben való szereplésére, több kutatás-fejlesztési téma, közöttük „Az olasz nyelvi és irodalmi kultúra eszmetörténeti vonatkozásai” című program vezetésére és persze nem utolsó sorban a magyarországi közös katalógus, a MOKKA megvalósításában és működtetésében játszott kiemelkedő szerepére.

Országos ismertségét és elismertségét méltón jelzi, hogy a könyvtártudomány és informatika, valamint számos más tudományterület irányító, meghatározó bizottságaiba kéri fel munkálkodásra. Ha csak néhányat is említünk közülük, az is lista-szerű. Tagja volt az Nemzeti Kulturális Alapprogram kuratóriumának, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ODR bizottságának, az Oktatási Minisztérium Könyvtári Tanácsának, a Miniszterelnöki Hivatal Széchenyi-terv könyvtári tanácsadó testületének, a Magyar Terminológiai Társaságnak, a Hungarnet Egyesületnek, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elektronikus könyvtár szekciónak és számos más testületnek.

Mindezek mellett teljes energiával munkálkodott az Egyetemi Könyvtárban. 1996 óta igazgatóhelyettesként, majd 1998 óta informatikai, 2003 óta általános főigazgató-helyettesként. Ebben az időszakban vált a könyvtár – nem kis részben éppen az ő munkája nyomán – egyikévé a legismertebb magyar könyvtáraknak. Hisz' az Egyetemi Könyvtár a könyvtári munkafolyamatokat teljesen automatizálta, aktívan kezdett részt venni a könyvtárak digitalizálási projektjeiben, a NIIF által elindított könyvtári programokban.

Bakonyi Géza egyik legfontosabb könyvtári célkitűzésének tartotta a stratégiai tervezést, ennek három, az Egyetemi Könyvtárra vonatkoztatott konkrét eleme sokat elárul szemléletéről. Az új épület lehetőségeivel is élve az eddigi zárt rendszerű könyvtár teljes átalakítását tűzte ki nyitott könyvtári rendszerré, a hibrid vagy komplex könyvtári modell maradéktalan megvalósítására törekedett, hogy ezáltal mind a hallgatók, mind az oktatók könyvtári igényei messzemenően kielégíthetők legyenek.

Az új könyvtár tervezésében, különösen az informatikai rendszer tervezésében óriási teljesítményt nyújtott, neki is köszönhető, hogy immár több éve a teljes épület informatikai jellegű hibamentesen működik. A könyvtár vezetői, szakmai értekezleteinek motorja, a meglévő lehetőségekben a továbbfejlesztést látó, a még csírában lévő ötletekben a kiteljesedést szisztematikusan segítő egyéniség volt. Távolatokban és egészben gondolkodott, de mindig figyelt a legapróbb részletre is. Joggal lehetett várományosa az Egyetemi Könyvtár főigazgatói posztjának.

A jelentős kitüntetések nagyrészt korfüggők, Bakonyi Géának egy miniszteri dicséreten kívül a Magyar Felsőoktatásért Emlékplakett és a Trefort Ágoston-díj volt meg, az életművet koronázó jelentős szakmai kitüntetéseket már nem kaphatja meg.

Személyisége

Nem lenne teljes az emlékezés, Bakonyi Géza személyiségének méltatása nélkül. Halála után jöttek sorban a részvénytílvánító üzenetek. A megrendültség, a döbbenet szavai után a spontán méltatások megható mondatai következtek. Pótolhatatlan úrt kelt bennem a hiánya. Mind szakmai tudása, a könyvtárosság iránti alázata, mind egész személyisége egyszerűen magával ragadó volt. „Sokszor szinte észrevétlenül, a háttérből segített minket” – így egyik tanítványa. „Büszke vagyok rá, hogy vezetése alatt végezhettem el a könyvtár szakot” – mondja egy másik. „Sokat tanultam tőle, nagy tisztelője vagyok” – írja egy már nagyon elismert könyvtári szakember is. „Az Ő elvesztésével olyan hiány keletkezett a magyar könyvtáros szakemberek sorában, amelynek pótlására nem lesz egyhamar lehetőségünk” – írja le a valóságot a minisztériumi – korántsem formális – részvénytílvánítás. S nézzünk haza is, a szegedi Könyvtárra, a Karra, munkatársai mindegyike őriz valami maradandót, szépet és jót vele kapcsolatban. Azonban különösen felhívnam így utólag is a spontán emlékezések két szavára a figyelmünket. A háttérből és észrevétlenül, mint Géza tevékenységét spontán jellemző két fogalom Géza nagy tudásával párosulva kiad egy harmadikat. Ez pedig a szerénység. Csendesen és halkán, nem akarván uralni se helyet, se helyzetet, mondta el véleményét, terveit, érveit. A felületes, rohangáló menedzser-típus számára ez megtévesztő volt, a halk érvek már csak akkor jutottak el füléig, amikor már késő volt. De számosan figyeltek, hallgatták és hallották. Nem adminisztrálta, adta a tudását előadásaiiban mint oktató, tanulmányaiban mint kutató s napi munkájában mint könyvtári vezető.

Bakonyi Géza személyisége kissé visszahozta mai valóságunkba a reneszánsz embert. Azt, aki a tudomány sok területén volt művelt, a művészetekben járatos, sőt maga is alkotó, az életet igenlő és élvező, s mindezeket az embertársai javára és épülésére kamatoztató. Széles kört átfogó tudománya vitathatatlan; a kultúra, a művelődés több területének ismerete mellett az igencsak egzakt számítástudomány, programozás, adatbázis elmélet és gyakorlat ismeretei mellett operációs rendszerekkel, sőt bizonyos fokon a hardverek rejtelmével is közeli barátságban volt. A művészi alkotáshoz pedig életének utolsó szakaszában ért el, szakértő társak által elismert fotóművész lett. Képei igazi témáját kevés számú pihenőnapján az ország vidékein feleségével vagy magányosan barangolva többnyire a természetben találta meg. Képei csodás színvilágot, mindenekelőtt egy nagyon egyéni módon kifejezett harmóniát egyesítenek magukban.

Betegségét méltósággal és hősiiesen viselte. Egyetlen panaszszava nem volt, a tömény mérget szervezetébe juttató kemoterápiás kezelések másnapján újra zörgött a kulcs könyvtári szobája ajtajában, mintha fájdalom, szenvedés nem létezne, nagy tervektől az aprómunkáig folytatta napi tevékenységét. Nagy úrt hagyott maga után, egyben nagy példát is jelent számunkra.

Mader Béla

Tisztelgés a helyismeret munkásai előtt

Széljegyzetek egy különleges életrajzi lexikonhoz

Néhány hónappal ezelőtt kaptam egy könyvet. Amikor kibontottam a kisded csomagot, nagyon megörültem. Rögtön belekukkantottam, és az íróasztalom sarkára tettem, hogy emlékeztessen magam: ezt a küldeményt tüzetesebben is meg kell nézni. Azóta, ha akadt egy kis időm, gyakran lapozgattam benne. Közben fokozatosan érlelődött a meggyőződése, hogy erre a kötetre a szélesebb szakmai közvélemény figyelmét is illene felhívni. Hiszen olyan gyakran emlegetjük – többször leírtam én is, és egyetemi-főiskolai speciálkollégiumaimon rendszeresen elmondom a leendő kollégáknak –, hogy a helyismereti tájékoztatás fontos segéd-eszköze lehet a helyi gyűjtők és kutatók név- és címjegyzéke. És most elkészült egy mintaszerű adattár, amely az egyik magyarországi megye múltját és jelenét tudományos igényességgel vizsgáló, az ottani honismereti mozgalomban munkálkodó, és minderről rendszeresen publikáló személyek életrajzi és bibliográfiai információit tartalmazza.

A *Ki kicsoda Győr-Moson-Sopron megye helyismereti kutatásában?* című bio-bibliográfia a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár gondozásában látott napvilágot. Nyilván nem véletlen, hogy ez a szellemi műhely vállalta ebben a kategóriában a hazai úttörés hálás-hálátlan feladatát. A megyében régóta igen intenzív helytörténeti-helyismereti kutatómunka folyik, a lokálpatriotizmus megnyilvánulásának számos példája ismert. A könyvtárak jó részének helyismereti gyűjtő, feltáró és publikációs tevékenysége köztudottan magas színvonalú, több metodikai kezdeményezés is fűződik a nevükhöz, egyebek között a lokális életrajzi lexikon műfajában is jeleskedtek. A közreadó intézmény igazgatója és igazgatóhelyettese egyaránt a helyismeret elkötelezettje, és a kiadvány szerkesztője, *Mennyeiné Várszegi Judit* is hosszabb ideje dolgozik ezen a területen. Az összeállítás mind tartalmában, mind a választott megoldások módozataiban méltó a helyi hagyományokhoz, és tanulmányozása az ország más pontjain is hasznosítható tanulságokkal szolgálhat.

A 285 oldalra terjedő lexikon 302 élő személy adatait tartalmazza. Az utóbbi tény már az előszóban olvasható, és egyébként is könnyen kideríthető, mert a szócikkeket sorszámozták. A rokonszenves eljárást a részletes felvilágosítást nyújtó használati útmutató indokolja: itt – nálunk még mindig nem magától értetődően! – az eligazodást személynév és földrajzi index segíti. Közelebről: a szócikkekben szereplő személy- és a megyéhez (a történelmi Győr, Moson és Sopron vármegyét is felölelve) tartozó földrajzi nevekre kereshetünk vissza. Az anyaggyűjtés kérdő-

íven történt, ám a kihagyott vagy hibás információkat a könyvtár gyűjteményének, katalógusainak és biográfiai adatbázisának alapján pótolták és kijavították. (Természetesen méltányolták a személyiségi jogokat, vagyis aki nem óhajtott a kötetben szerepelni, az kimaradt, mint ahogy azokat sem vették fel, akik nem válaszoltak a megkeresésre.) A szerkesztő messzemenően támaszkodott a külföldi és hazai tapasztalatokra (Szinnyi József máig példaadó hatalmas opusáig visszanyúlóan). Az adatközlésben megbízhatóságra, hitelességre és egységességre törekedett, és amennyire a külső szemlélő megítélheti, ez a szándék valószínűleg nagyon csekély hibaszázalékkal teljesült. Egy-egy kutatóról vagy honismereti aktivistáról a következő adatokat közlik, minden csoportnál az egyedül helyeselhető időrendben: név, foglalkozás, születési hely és dátum; szülők, gyermekek; tanulmányok, munkahelyek; kutatási terület; honismereti és közéleti tevékenység, kitüntetések, hobbi, helyismereti munkák (vagyis a lokális közlemények), bibliográfia (a személyről megjelent biobibliográfiai információk – ha egyáltalán vannak ilyenek – lelőhelyei), a róla szóló irodalom (ide értve a recenziókat is). A kéthasábos szedésnél a szócikkek többsége háromnegyed-egy, némelyik azonban hat-hét hasábot foglal el. Tehát a kiadó a szokásos rövidítések alkalmazásán kívül nem takarékoskodott a hellyel, főleg a bibliográfiai adatközlésnél nem. A tanulmányok, ismeretterjesztő közlemények, bibliográfiai és faktográfiai összeállítások stb. mellett feltüntették a filmeket, a tévéfelvételeket, és az elektronikus, köztük az interneten elérhető dokumentumokat, és olykor még a kéziratban maradt feldolgozásokat is. Ily módon a kiadvány hosszú-hosszú ideig alapvető segédlete lesz a Győr-Moson-Sopron megyéről születő irodalomnak.

Az életrajzi adatok felsorolása többféle elemzésére is lehetőséget vagy indítékot kínál, de a részletek taglalását ezúttal hagyjuk meg a helyismereti–honismereti tevékenység szociológiai vonatkozásai iránt érdeklődőknek (ha lesznek valaha ilyen kollégák). Most talán elég annyit megjegyezni: ez a lexikon ismét érzékletesen bizonyítja, hogy hazánkban rendkívül széles és differenciált azoknak a köre, akiket a lokalitás vonzása cselekvésre készítet. Sok-sok főiskolai–egyetemi oktató, kutatóintézeti munkatárs, tanár és tanító, lelkész, közművelő, szakkörvezető, muzeológus, levéltáros stb. szerepel a kötetben, és szép számmal kerültek be könyvtárosok. Sajnálatos viszont, hogy hiába keressük néhány kolléga nevét; meglepő, hogy a szerkesztő sem kapott szócikket. Mennyeiné Várszegi Judit „hivatásos és nem hivatásos helytörténészek”-et, illetve „a megyében élő” és „országosan ismert” kutatókat említi. Noha a két ellentétpár valósága aligha vitatható, és semmiképpen sem bíráló élel írom, a megfogalmazás mégis elgondolkodtató. A teljes kifejtés szétfeszítené egy könyvismertetés kereteit, így csak két problémát vetnék fel. Nehéz meghúzni a határvonalat a hivatásos és a nem hivatásos kutató között, és az esetek számottevő hányadában nemigen érzékelhető színvonalbeli különbség az ún. hivatásos és az ún. amatőr szerzők között. Ezért alighanem célszerűbbnek látszanak – mert a minőségi eltérést hívebben tükrözik és a tudományosság szempontjaihoz is igazodnak – a „kutató” (szakértő) és a „dilettáns” kifejezések. (A dilettánsoknak meg nyilván nincs helye egy válogató jellegű lexikonban.) Nem egészen világos az országos elismertség kritériuma sem, más megközelítésben a „helyi” és az „országos” jelzők tartalma. A helyismereti könyvtárosok számára ugyanis nyilvánvaló, hogy az előbbi nem a minőségre, hanem a lokális kötődésre utal. Ezért aligha kérdőjelezhető meg (és tudatosan a mostani összeállítás gyűj-

tőrkörén kívül eső példával élek), hogy a híres soproni helytörténész, Házi Jenő városi főlevéltárnok, akadémikus a huszadik századi magyar történetírás egészének egyik kiemelkedő alakja volt.

Szerencsére az összeállításban nem csak helytörténészek és e tudományterülethez szorosan kapcsolódó régészek, néprajztudósok szerepelnek, bár a számszerű többséget kétségkívül és szükségszerűen ők alkotják. A győriek örvendetes módon a helyismeret fogalmát tágan, átfogóan, idegen szóval: komplexen értelmezték. Már a foglalkozások megjelölése, és még inkább a közlemények címe egyértelműen bizonyítja ezt. Jelen van a társadalmi mozgás valamennyi szektora: gazdaság és különféle ágai, társadalmi és népesedési viszonyok, életmód, politika, közigazgatás, vallás, egyházak, szociális gondoskodás, egészségügy, sport, oktatás, közművelődés, tudomány, műemlékvédelem, építészet, képző-, fotó- és zeneművészet, irodalom, sajtó, környezetvédelem, idegenforgalom stb. Hasonló tematikai teljesség jellemző a megye és települései természeti környezetét vizsgáló termékek számbavételére: geofizika, geológia, talajtan, vízrajz, növény- és állatvilág stb.

Bőven sorolhatnánk még a kiadvány erényeit (például szívesen időznék a bibliográfiai tételek közlésének gazdaságos technikájánál) és a böngészés közben támadt gondolatokat. Úgy vélem azonban, hogy az eddig elmondottak is kellően igazolják a recenzió elején megjelölt megállapítást: a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár fontos, módszertanilag finoman kiértékelte, könnyen és kitűnően használható kézikönyvvel gazdagította a helyismereti irodalmat. Bátran megjósolható, hogy a kutatók, a könyvtárosok, a honismereti mozgalom résztvevői, az érdeklődők gyakran fogják forgatni. Más megyék helyismereti könyvtárosainak szintén melegen ajánlható, hogy vegyék kézbe, gondolkodjanak el fölötte.

(Ki kicsoda Győr-Moson-Sopron megye helyismereti kutatásában? Szerk.: Mennyei-né Várszegi Judit. Győr, 2006. Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 288 p.)

Bényei Miklós

A detailed historical map of the Győr-Moson-Sopron county in Hungary, showing various towns, rivers, and administrative boundaries. The map is overlaid with a grid and contains numerous handwritten labels in Latin and Hungarian. The title 'KI KICSODA' is prominently displayed in the center, with the subtitle 'Győr–Moson–Sopron megye helyismereti kutatásában?' below it. The year '2006' is printed at the bottom center of the map area.

KI KICSODA

Győr–Moson–Sopron megye
helyismereti kutatásában?

2006

3K
3K 3K
3K 3K
3K 3K